

3. Energetika v Európskej únii a nových členských štátoch

V druhej kapitole tejto knihy som predstavil teoretický rámec skúmania nových členských štátov EÚ, ktorý vyzdvihuje vplyv subjektívneho vnímania vlastností štátu rozhodovateľmi na formovanie preferencií presadzovaných na úrovni EÚ, výskumný dizajn práce, ktorý vysvetlil dôvody výberu študovaných krajín na aplikáciu analytického rámca a metódy zberu údajov využitých v tejto štúdii. Táto kapitola poskytuje ďalšiu kocku skladačky (ktorou je vysvetlenie podpory a odmietania prehlbovania európskej integrácie v oblasti energetiky novými členmi) analýzou politiky v oblasti energetiky na úrovni Európskej únie a členských štátov, ako aj spolupráce v rámci regionálneho zoskupenia Vyšehradskej štvorky. V súlade so znením Lisabonskej zmluvy, ktorá po prvýkrát vytvorila právny základ pre energetiku v EÚ, používam v práci slovné spojenie „politika EÚ v oblasti energetiky“ a nie „energetická politika EÚ“. Hlavným dôvodom je fakt, že energetika zatiaľ nepatrí medzi harmonizované politiky EÚ a pojem „energetická politika“ môže navádzať k chápaniu energetiky v tomto zmysle. Preto som zvolil neutrálnejší pojem politika EÚ v oblasti energetiky.

Na porozumenie prostrediu, v ktorom sa formujú energetické preferencie Českej republiky, Poľska a Slovenska, potrebujeme poznať širšie súvislosti energetickej politiky na úrovni Európskej únie, ale aj na úrovni samotných analyzovaných štátov. Táto kapitola má vo svojej prvej časti za cieľ oboznámiť čitateľa s vývojom politiky EÚ v oblasti energetiky a poskytnúť všeobecný energetický rámec, v rámci ktorého sa analyzované krajiny v súčasnosti na úrovni EÚ pohybujú. Na rozdiel od prvého polstoročia európskej integrácie, keď energetika nepatrila medzi výrazne sa rozvíjajúce oblasti napriek svojmu významnému postaveniu pri zrode európskeho projektu, nastal na začiatku minulého desaťročia výrazný rozvoj predovšetkým v externej energetickej oblasti spojený s rozšírením EÚ na východ. Kapitola zachytáva túto dynamiku vývoja a vysvetľuje ju zvýšeným záujmom nových členov

o otázky spojené s energetickou bezpečnosťou, ako aj so vzťahmi s exportérmi energetických surovín a tranzitnými krajinami, od ktorých sú výrazne závislé. Druhá časť v krátkosti predstavuje domáce energetické politiky analyzovaných krajín a ich vývoj po páde komunistického režimu. Sústreďuje sa predovšetkým na vplyv, ktorý mal na energetiku integračný proces do Európskej únie. V tretej časti kapitoly poukážem na narastajúcu energetickú spoluprácu medzi štátmi Vyšehradskej štvorky po plynovej kríze v roku 2009, ktorá slúžila ako katalyzátor spolupráce nielen na úrovni EÚ, ale aj v regióne.

3.1 VÝVOJ POLITIKY EÚ V OBLASTI ENERGETIKY

Pri analýze politiky EÚ v oblasti energetiky môžeme určiť dve hlavné obdobia jej vývoja. Počas prvého menej aktívneho obdobia, ktoré je ohraničené na jednej strane začiatkom európskej integrácie a na druhej strane východným rozšírením v roku 2004, sa EÚ pozostávajúca z 15 členských štátov (EÚ 15) venovala v oblasti energetiky predovšetkým rozvoju vnútorného trhu s dôrazom na liberalizáciu sieťových odvetví (elektrickej energie a zemného plynu), v ktorých z dôvodu existencie prirodzených monopolov (veľkých, vertikálne integrovaných energetických firiem) najčastejšie dochádza k deformáciám súťaže na jednotnom trhu EÚ. V tejto oblasti síce vznikli spoločné pravidlá, z ktorých sú najdôležitejšie dva liberalizačné balíčky (tretí bol prijatý až po rozšírení), ale iné oblasti, predovšetkým vzťahy s dodávateľskými a tranzitnými krajinami, ako aj otázka energetickej bezpečnosti, ostali vo výlučnej kompetencii členských štátov, a to aj napriek ropným krízam v 70. rokoch minulého storočia. Energetika na úrovni EÚ sa v tomto prvom období rozvíjala len pomaly a nestala sa harmonizovanou politikou na úrovni EÚ. Rozdiel medzi proklamovanými cieľmi v zakladajúcich zmluvách a skutočnými aktivitami bol v energetike výraznejší ako v iných oblastiach hospodárstva (Martin–El-Agraa, 2007), a preto si táto oblasť od kritikov vyslúžila označenie „najvýraznejšie zlyhanie procesu európskej integrácie“ (George, 1996: 152).

Za medzník, ktorý oddeľuje prvé, menej aktívne obdobie od druhého, keď sa energetika stala jednou z hlavných tém európskej integrácie, môžeme považovať východné rozšírenie EÚ v rokoch 2004 a 2007. Toto rozšírenie prinieslo do Európskej únie 10 postkomunistických štátov s dedičstvom

energetickej závislosti od Ruskej federácie a súborom preferencií v oblasti energetiky, ktoré sa zameriavajú predovšetkým na zvýšenie ich energetickej bezpečnosti (Mišík, 2010). Za ďalší významný impulz na rozvoj politiky EÚ v oblasti energetiky (a jej vonkajšej dimenzie) považujem plynové krízy v roku 2006 a predovšetkým v roku 2009, ktoré naplno poukázali na problémy nových členských štátov v oblasti bezpečnosti dodávok zemného plynu. Tieto sa následne začali intenzívnejšie venovať otázke zvýšenia energetickej bezpečnosti a snažili sa do riešenia tohto problému zapojiť aj EÚ. Európske inštitúcie túto agendu pomerne rýchlo prebrali a začali s aktivitami na jej zvýšenie. Druhé obdobie vývoja politiky Európskej únie v oblasti energie teda začalo východným rozšírením a trvá dodnes. Je charakteristické narastajúcim záujmom o otázky vonkajších energetických vzťahov a energetickej bezpečnosti nielen zo strany nových členských štátov a inštitúcií EÚ, ale aj pôvodných, tzv. starých členských štátov.

Rozdelenie energetických úloh medzi inštitúcie EÚ (spoločný energetický trh) a jednotlivé národné štáty (energetická bezpečnosť a vonkajšie energetické vzťahy), typické pre prvé obdobie, sa v rámci druhého obdobia začína pomaly strácať a prevahu postupne získava spoločný prístup ku všetkým otázkam spojených s energetikou, hoci ešte nemožno hovoriť o existencii jednotnej energetickej politiky EÚ. Inštitúcie EÚ zareagovali na problémy NČŠ v energetickej bezpečnosti zvýšením dôležitosti tejto agendy na úrovni EÚ a navrhnutím nových pravidiel v tejto oblasti, z ktorých sa niektoré stali súčasťou spoločnej legislatívy (napr. Nariadenie o bezpečnosti dodávok zemného plynu č. 994/2010), ale aj zahrnutím energetickej bezpečnosti a vzťahov s tretími krajinami do strategických dokumentov spoločenstva. EÚ sa teda začala aktívne zaujímať nielen o vytváranie vnútorného energetického trhu, ale aj o externú dimenziu energetických vzťahov, čím nastal posun smerom k vytvoreniu komplexnej spoločnej politiky EÚ v oblasti energetiky. Existencia energetickej legislatívy v rámci spoločného trhu (napr. v oblasti liberalizácie, energetickej účinnosti alebo obnoviteľných zdrojov) navádza k chápaniu energetiky ako spoločnej politiky EÚ (v zmysle spoločnej vnútornej energetickej politiky). Väčšina rozhodovania o energetických otázkach je však ešte stále v rukách národných vlád (napr. zloženie energetického mixu, vonkajšie energetické vzťahy) a EÚ nehovorí v energetických otázkach „jedným hlasom“ (Renner, 2009). Vytvorenie spoločnej harmonizovanej energetiky sa napriek istému posunu ešte stále stretáva s nesúhlasom nie-

ktorých členských štátov (Belyi, 2008). Kritický pohľad na túto problematiku preto poukazuje na to, že síce „európski komisári a ministri môžu tvrdiť, že sa energetika vrátila do ‚centra európskej integrácie‘, ale pevne zjednotené, koherentné a udržateľné výstupy sú stále neprítomné“ (Youngs, 2009: 181). Prudký vývoj v energetike na úrovni EÚ a postupná tvorba spoločných pravidiel však nasvedčuje, že sa začína vytvárať jednotný prístup, hoci v súčasnosti nemožno ešte hovoriť o jednotnej harmonizovanej energetickej politike Európskej únie.

Aj s ohľadom na vývoj v poslednom období (dve plynové krízy v rokoch 2006 a 2009) sa jednou z hlavných súčasných priorít v rámci EÚ stala otázka energetickej bezpečnosti (Roth, 2011). Energetická bezpečnosť je relatívny koncept, ktorý sa líši v závislosti od krajiny a obdobia, a preto je ho ťažké definovať, pričom existuje veľké množstvo rôznych definícií (pozri Talus, 2008). Niektorí autori sa z týchto dôvodov radšej explicitnému definovaniu energetickej bezpečnosti vyhýbajú (Youngs, 2009; Sodupe–Benito, 2001). Zatiaľ čo krátke a stručné definície zápasia s problémom vynechania niektorých dôležitých aspektov tohto pojmu, dlhé definície, ktoré sa snažia pokryť všetky aspekty energetickej bezpečnosti, sú často príliš dlhé a komplikované na to, aby mohli byť užitočné na analýzu. Napríklad Hedenus et al. (2010) kritizuje definíciu energetickej bezpečnosti zo strany Medzinárodnej energetickej agentúry, ktorá ju považuje za „adekvátnu, dostupnú a spoľahlivú dodávku energie“ za to, že „sa veľmi ťažko uchopuje“ (Hedenus et al., 2010: 1242). Dlhšia definícia charakterizuje energetickú bezpečnosť ako „dostupnosť energie v rôznych podobách, v dostatočnom množstve a za dostupné ceny, dodanej s ohľadom na životné prostredie udržateľným spôsobom, ktorý nemá problémy s prerušením dodávok“ (Kirchner–Berk, 2010: 864). Energetická bezpečnosť môže byť definovaná aj negatívne ako „bezpečnostný problém energetického spotrebiteľa, keď je prerušená dodávka energie“ (Hedenus et al., 2010: 1242). V zásade však môžeme tvrdiť, že definícia energetickej bezpečnosti má tri základné charakteristiky: spoľahlivosť, dostupnosť a priateľskosť k životnému prostrediu (Shaffer, 2009).

Pre potreby tejto práce charakterizujem energetickú bezpečnosť ako „neprerušovaný, plynulý a dostatočný prístup ku všetkým formám energie, ktoré daná entita potrebuje“ (Pointvogl, 2009: 5705–5706). Energetická bezpečnosť je úzko naviazaná ako na vnútorný trh (prepojenosť infraštruktúry s ďalšími štátmi, pravidlá v rámci vnútorného energetického trhu a pod.), tak aj na

vzťahy s tretími krajinami (otázka stability dodávok, vyjednávanie s dodávateľmi a tranzitnými krajinami, diverzifikácia atď.). Tieto dve dimenzie energetickej bezpečnosti sú prepojené, hoci v súčasnosti sa pozornosť upriamuje predovšetkým na externú dimenziu energetickej bezpečnosti. Ďalšie možné rozlíšenie je medzi dlhodobou energetickou bezpečnosťou, ktorá sa týka otázok zásob energetických surovín v producentných krajinách a schopnosťou tranzitných sústav dlhodobo prepravovať tieto energetické suroviny do importujúcich krajín. Naopak, krátkodobá energetická bezpečnosť, ktorá je predmetom tejto práce, sa týka schopnosti štátov zabezpečiť dostatok energie pre spotrebiteľov na svojom území v danom čase za podmienok, ako sú špecifikované v už uvedenej definícii.

Práca sa venuje predovšetkým zemnému plynu, ktorý je najdôležitejším energetickým zdrojom v rámci súčasnej diskusie o energetickej bezpečnosti na úrovni EÚ. Kvôli technickým charakteristikám je zemný plyn z pohľadu energetickej bezpečnosti problematickejší ako ropa. Rozdiel spočíva predovšetkým v komplexnosti prepravného systému. Zatiaľ čo ropa sa dá prepravovať bez väčších problémov, plyn vyžaduje komplikovanú infraštruktúru. NČŠ zdedili z obdobia komunizmu jednosmernú plynovodnú infraštruktúru vedúcu z východu na západ, pričom prepojenia zo severu na juh chýbajú úplne. Až v súčasnosti sa plánuje výstavba koridoru vedúceho z Poľska do Chorvátska, ktorý bude spájať krajiny strednej Európy (viac k tejto téme tretia časť kapitoly). Infraštruktúra určuje aj spôsob obchodovania, ktoré je v prípade plynu regionálne (trh so skvapalneným zemným plynom /LNG/) je v súčasnosti veľmi malý, ale s ropou sa obchoduje na globálnych trhoch (Roberts, 2009). Toto je tiež dôvod, prečo „riziko (cielených) prerušení dodávok sa týka prevažne zemného plynu“ (Roth, 2011: 606). Z dôvodu potreby budovania komplexnej infraštruktúry sa zmluvy o dodávkach zemného plynu uzatvárajú na podstatne dlhšie obdobie (až do 30 rokov) ako pri rope (približne jeden rok). Tieto špecifiká robia zo zemného plynu „významnejšiu výzvu energetickej bezpečnosti než ropa“ (Shaffer, 2009: 94).

V prvej časti tejto podkapitoly sa zaoberám vývojom postojov Európskeho spoločenstva (ES)/Európskej únie k energetickým otázkam od vzniku integračných štruktúr po východné rozšírenie v roku 2004. Druhá časť sa venuje energetike ako súčasťou prístupových rokovaní NČŠ v období 90. rokov 20. storočia. Inštitúcie EÚ zodpovedné za rozširovanie (hlavne Európska komisia) venovali pozornosť predovšetkým transpozícii práva EÚ do legislatív

kandidátskych krajín a neskôr aj otázkam bezpečnosti jadrových zariadení, z veľkej časti ignorujúc hlavné výzvy týchto krajín spojených s energetickou bezpečnosťou. V tretej časti sa venujem zmene postoja EÚ k energetickým otázkam po vstupe NČŠ v roku 2004 a najmä ich snahe preniesť otázku energetickej bezpečnosti na úroveň EÚ. Štvrtá sekcia nadväzuje analýzou vývoja politiky EÚ v oblasti energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov medzi dvomi plynovými krízami v rokoch 2006 a 2009. Tieto poukázali na potrebu NČŠ riešiť otázku bezpečnosti dodávok zemného plynu a znamenali začiatok obdobia zvýšeného záujmu inštitúcií EÚ o túto tému. Piata časť poukazuje na vývoj po roku 2009, kedy sa energetická bezpečnosť a externé energetické vzťahy stali významnou témou nielen v rámci energetiky, ale na úrovni EÚ všeobecne.

Politika ES/EÚ v oblasti energetiky pred východným rozšírením

Postoj, ktorý dlhodobo zaujímali Európske spoločenstvá a neskôr aj Európska únia k otázkam spojených s energetikou, sa dá označiť za paradoxný. Existuje totiž markantný rozdiel medzi proklamovanými cieľmi európskej integrácie v oblasti energetiky na jej úplnom začiatku a skutočnou úrovňou integrácie v tejto oblasti po niekoľkých desaťročiach. Beleyi poukazuje na tento rozdiel, keď tvrdí, že na „jednej strane bola energetika hlavným dôvodom európskej integrácie, ale na druhej strane sa energetická bezpečnosť a ani regulácia trhu nikdy nestala subjektom nadnárodnej politiky“ (2008: 203). Priamo alebo nepriamo sa totiž energetike venovali dve z troch zakladajúcich zmlúv Európskych spoločenstiev (Zmluva zakladajúca Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ /ESUO/ a Zmluva o Euratome), ale táto oblasť bola len na okraji záujmu na komunitnej úrovni. Medzi teoretikmi však neexistuje zhoda o úlohe energetiky ako prvotnom impulze rozvoja európskej integrácie. Prvá skupina autorov (napr. Matláry, 1997, alebo Beleyi, 2008) tvrdí, že energetika zohrala v tomto procese rozhodujúcu úlohu. Zakladajúce zmluvy riešili energetické otázky 50. rokov, pričom cieľom Európskeho spoločenstva pre uhlie a oceľ „bolo dohliadať na produkciu uhlia a ocele s ich ekonomickými a politickými implikáciami, úlohou Euratomu bolo zabezpečiť dostatok energie pre ekonomický rast a pripraviť sa na vývoj jadrového sektoru v Európe“ (Matláry, 1997: 16). ESUO, ktoré zaniklo v roku 2002 po 50 rokoch existencie, zabezpečovalo dostatok uhlia pre priemyselné potreby v západnej Európe, pričom nadnárodná spolupráca zaistila rozvoj v mierových

podmienkach (Bohžilova–Hashimoto, 2010). Euratom sa však podľa kritického pohľadu nestal ničím viac než „poznámkou v histórii európskej integrácie“ (Dinan, 2010: 466).

Ďalší autori však vyvracajú predpoklad o primárnosti energetiky a tvrdia, že ESUO bolo predovšetkým určené na plnenie politických a ekonomických cieľov. Ako poznamenal Archer, „spoločenstvo reprezentuje základy budovania francúzsko-nemeckého uzmierenia a konštrukcie západoeurópskej ekonomickej entity“ (1990: 61). Tento argument podporuje aj preambula Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele, ktorá hovorí, že cieľom integrácie medzi európskymi krajinami je „nahradit’ dlhovekú rivalitu spojením ich základných záujmov, vytvorit’ založením hospodárskeho spoločenstva základy širšieho a hlbšieho spoločenstva medzi ľuďmi dlhodobo rozdelených krvavými konfliktami“. Bez ohľadu na dôležitosť energetiky pri formovaní európskej spolupráce sa táto ani počas niekoľkých desaťročí vývoja integrácie nestala supranacionálnou politikou a nevzniklo niečo, „čo by sa dalo nazvať spoločnou energetickou politikou“ (Pointvogl, 2009: 5704). Národné vlády členských štátov totiž nemali záujem prenechať rozhodovanie v týchto otázkach na supranárodné inštitúcie a chceli si zachovať kompetencie vo vlastných rukách (Haghighi, 2008a; Pointvogl, 2009). Tento argument podporuje správanie sa krajín Európskeho spoločenstva počas prvého krízového obdobia uhoľnej nadprodukcie v 50. rokoch, ktoré je „dôkazom skôr konkurenčného než kooperatívneho vzťahu medzi šiestimi zakladajúcimi členmi“ (Špičanová–Valíšková, 2011: 377).

Zmluva o založení ESUO a ani Zmluva o Euroatome však nevytvorili právny základ pre energetiku, keďže neobsahovali ustanovenia, ktoré by jasne definovali právomoci ES/EÚ v tejto oblasti. Rôzne pokusy zahrnúť energetiku do nasledujúcich európskych zmlúv, a teda do primárneho práva ES/EÚ neboli úspešné, pričom niektoré krajiny sa o to snažili ako v prípade Maastrichtskej, tak aj Amsterdamskej zmluvy (Jeníček–Krepl, 2009). V prípravnej fáze patrilo k najväčším podporovateľom samostatnej energetickej kapitoly Fínsko spolu s Belgickom, Talianskom a Španielskom, zatiaľ čo Holandsko, Veľká Británia a Nemecko sa stavalo proti prehĺbovaniu integrácie v tejto oblasti (Mayer, 2008). Maastrichtská zmluva však položila právny základ environmentálnej politike a kvôli úzkemu prepojeniu životného prostredia a energetiky niektorí autori hovoria o faktickom právnom základe pre energetiku v tejto zmluve (George, 1996). Ani Jednotný európsky akt (ktorý

však znamenal významný bod pre rozvoj internej energetickej dimenzie spoločného trhu) neobsahoval zmienku o energetike, hoci ropné krízy 70. rokov posunuli na chvíľu energetiku do popredia na úrovni ES (Špičanová–Vališková, 2011). Ani Zmluva z Nice neobsahovala ustanovenia, ktoré by položili právny základ pre energetiku. Prvýkrát bola energia spomenutá až v Ústavnej zmluve pre Európu, ktorá však bola odmietnutá v referende v Holandsku a Francúzsku v roku 2005 (Haghighi, 2008b). Keď 1. 12. 2009 vstúpila do platnosti Lisabonská zmluva, získala energetika právny základ v článku 194, pričom tento krok bol výrazne podporovaný novými členskými štátmi. Článok 194 určil štyri hlavné ciele politiky EÚ v oblasti energetiky: (1) zabezpečiť fungovanie trhu v oblasti energetiky; (2) zabezpečovať bezpečnosť dodávok energie v Únii; (3) presadzovať energetickú efektívnosť, úsporu a vývoj nových a obnoviteľných zdrojov energie a (4) podporovať prepojenie energetických sietí (Európska únia, 2010: 134). Podľa zmluvy má tieto ciele Európska únia sledovať „v duchu solidarity medzi členskými štátmi“ (ibid.). Tento článok Lisabonskej zmluvy zároveň ponechal právo určovať zloženie energetického mixu v kompetencii jednotlivých členských štátov, čo bola preferencia väčšiny členov EÚ.

Právny základ získaný z primárneho práva EÚ (medzivládnych zmlúv členských štátov) je nevyhnutnou podmienkou pre platnosť sekundárnych legislatívnych aktov spoločenstva. Preto ho energetické predpisy ES/EÚ prijaté pred vstupom Lisabonskej zmluvy do platnosti museli získavať z takých článkov základných zmlúv, ktoré sa len nepriamo venovali energetickým témam, resp. mali úplne všeobecnú povahu (Delvaux–Guimaraes–Purokoski, 2008). Právny základ energetických pravidiel mohol vyplývať napr. z článku 175 zmluvy týkajúceho sa environmentálnej politiky, prípadne mohol byť všeobecnejší a opierať sa o článok 95, alebo vyplývať z článku 308, ktorým sa dá podporiť činnosť komunity v každej oblasti, kde je to potrebné (ibid.). Posledný článok môže byť „použitý na rozšírenie legislatívy EÚ do nových oblastí a môže poskytnúť harmonizáciu nových oblastí, ktoré nemajú špecifický právny základ“ (Haghighi, 2008: 464). Používal sa napr. na vytvorenie právneho rámca energetickej legislatívy, vzniku rámcových a výskumných programov, ale aj na uzatváranie medzinárodných dohôd, akou bola napr. Zmluva o energetickej charte (pozri nasledujúcu sekciu).

Vďaka takémuto nepriamemu právnemu základu vznikla na komunitárnej úrovni energetická legislatíva v rámci vnútorného trhu, ktorá sa zaoberá

napr. energetickou efektívnosťou, obnoviteľnými zdrojmi, súťažou alebo liberalizáciou vnútorného energetického trhu. A to aj napriek tomu, že EÚ v oblasti energetiky ešte stále nehovorí „jedným hlasom“ (Neuman, 2010) a predovšetkým externé energetické otázky ostali v kompetenciách vlád členských krajín. Energetika bola tradične doménou národných štátov, ale po vytvorení spoločného trhu prijatím Jednotného európskeho aktu v roku 1986 sa začali niektoré jej oblasti koordinovať na komunitárnej úrovni. Vnútorný energetický trh začal vznikáť v roku 1988 a sústredil sa najmä na dereguláciu a otváranie národných trhov (liberalizáciu) s plynom a elektrinou. Rozvoj tohto projektu bol však veľmi pomalý, keďže vlády členských krajín na jednej strane „podporovali všeobecný koncept vidiac, že môže priniesť výhody do obchodovania s energiami, ale obávali sa straty národnej kontroly nad energetickou politikou“ (Matláry, 1997: 21). V oblasti energetiky sa aktivovala aj Európska komisia, ktorá počas období medzi medzivládnyimi vyjednávami „neformálne využila vlastnú inštitucionálnu pozíciu“ na zvýšenie svojich právomocí v tejto oblasti (Mayer, 2008: 270). Európska komisia vytvorila súbor neformálnych pravidiel, ktoré postupne získali dôveryhodnosť a neskôr boli akceptované zo strany členských štátov. „Komisia hrala aktívnu úlohu pri rozširovaní svojich pôvodne nejasných a skromných právomocí v oblasti energetiky na úroveň, ktoré neboli pôvodne predpokladané členskými štátmi“ (ibid.). Empirický výskum taktiež ukázal, že nielen Komisia, ale aj Európsky súdny dvor „uplatňuje priamy vplyv“ na tvorbu politiky v oblasti energetiky (Matláry, 1997: 133).

Najvýznamnejšiu energetickú legislatívu EÚ prijatú v období pred východným rozšírením tvorí súbor liberalizačnej legislatívy (tri energetické balíčky, z ktorých dva boli prijaté pred východným rozšírením, tretí až po rozšírení), ktorá upravuje vnútorný energetický trh v sieťových odvetviach (v plyne a elektrine). Najdôležitejším prvkom týchto balíčkov je unbundling, teda snaha o oddelenie jednotlivých súčastí prirodzených monopolov (preprava, distribúcia, predaj atď.) na umožnenie prístupu k distribučným sieťam tretím stranám (*third party access*). Takto má prísť k zvýšeniu konkurencie na energetickom trhu a následnému zlepšeniu postavenia zákazníka, čo podľa Európskej komisie má viesť k zníženiu ceny energií, čo bol jej hlavný argument v tomto procese (George, 1996). Podľa Komisie je jediným možným riešením úplné vlastnícke oddelenie distribučných a ostatných súčastí energetických monopolov. Korene tohto postoja možno hľadať v za-

pojení Generálneho riaditeľstva pre súťaž do prípravy liberalizačnej legislatívy (Špičanová–Vališková, 2011). Prvý energetický balíček tvorili smernice 96/92/EC a 98/30/EC, ktoré boli Radou ministrov prijaté v decembri 1996 a júni 1998. Ich cieľom bola transformácia trhov s elektrinou a plynom z národných monopolov na otvorené a konkurenčné trhy (Thomas, 2005). Vo svojom úsilí mala Komisia oporu predovšetkým v Margaret Thatcherovej, ktorá v 80. rokoch 20. storočia liberalizovala britský energetický trh, naopak, k hlavným odporcom patrilo už od začiatku Nemecko a Francúzsko (Dinan, 2010). V roku 2003 nasledoval druhý balíček (smernice 2003/54/EC a 2003/55/EC), ktorý mal za úlohu ďalej otvárať národné trhy a zvyšovať konkurenciu na jednotnom energetickom trhu. Návrhom týchto smerníc reagovala Európska komisia na nedostatky prvého balíčka a jeho nízku ambícióznosť v oblasti liberalizácie (Geldhof–Vandendriessche, 2008). Napriek snahe po čo najväčšej liberalizácii zostali aj po implementácii druhého balíčka problémy s prístupom tretích strán do prenosových sústav a zákazníci mali naďalej problémy s prechodom k alternatívnym dodávateľom (Dinan, 2010). Tretí liberalizačný balíček, ktorý bol prijatý Radou EÚ až po východnom rozšírení v júni 2009 (smernice 2009/72/EC a 2009/73/EC a nariadenia 713/2009, 714/2009 a 715/2009), reagoval na nedostatočnú zmenu spôsobenú druhým legislatívnym súborom a snažil sa výrazne posunúť smerom k úplnému unbundlingu.

Tri nové členské štáty sa v prípravnej fáze tejto legislatívy pridali k piatim starším členom a vytvorili blokovaciu menšinu, ktorá dokázala efektívne vetovať prijatie balíčka v podobe, v akej ho predstavila Komisia, pričom hlavným problémom bolo jej presadzovanie úplného unbundlingu v oblasti plynu. Paradoxne tento návrh Komisie už obsahoval dve varianty unbundlingu, z ktorých jeden bol výsledkom kompromisu a čiastočne reflektoval na neochotu niektorých členov zaviesť úplný unbundling. Skupina týchto členských štátov predstavila vlastný variant oddelenia jednotlivých súčastí plynárenských monopolov, a tak tretí liberalizačný balíček nakoniec obsahuje tri varianty unbundlingu, medzi ktorými sa môžu národné štáty rozhodnúť pri ich transpozícii do národných legislatív (Mišík, 2010). Napriek tomu, že jedným z hlavných argumentov predovšetkým nových členov v tejto skupine bola snaha o obmedzenie možnosti zvýšenia vplyvu Gazpromu na európskom trhu (ktorá sa prejavila recipročnou klauzulou nazývanou aj klauzula Gazprom podľa jej hlavného cieľa), kritický pohľad na problematiku tvrdí,

že práve liberalizácia skôr napomohla, než zamedzila zväčšeniu vplyvu Gazpromu na európsky energetický trh „minimálne v niekoľkých kľúčových oblastiach“ (Fernandez, 2011: 81). Recipročná klauzula „hovorí, že spoločnosti z tretích krajín, ktoré chcú získať akvizície infraštruktúry na území Únie či kontrolu nad prenosovým systémom, musia splniť určité požiadavky, resp. vyhovieť rovnakým liberalizačným podmienkam ako spoločnosti v EÚ (napr. otvorenie trhu zahraničným investorom a pod.)“ (Špičanová–Vališková, 2011: 417). Medzi zástancov tohto článku patrilo predovšetkým Poľsko, odmietavo sa k nemu stavali štáty, ktoré majú dlhodobé dobré vzťahy s Ruskom, napr. Nemecko a Francúzsko (ibid.).

Na rozdiel od vnútorného energetického trhu sa od vzniku integračného zoskupenia až do roku 1972 externým energetickým otázkam a téme energetickej bezpečnosti nevenovala takmer žiadna pozornosť na úrovni EÚ, keďže hospodárstvu krajín ES dominovalo uhlie z domácej produkcie. V nasledujúcom období bolo však domáce uhlie nahradené lacnou ropou z dovozu z Arabského polostrova (Bohžilova–Hashimoto, 2010). Vznikli spoločné pravidlá v oblasti bezpečnosti dodávok ropy, legislatíva upravujúca povinné zásoby ropy a ropných produktov na úrovni 65 dní priemernej spotreby bola prijatá v roku 1968 (smernica Rady 68/414/EHS), teda ešte pred ropnými šokmi v 70. rokoch. V roku 1972 bola úroveň zásob zvýšená na 90 dní (Európska komisia, 2008), pričom táto úroveň platí dodnes. Krajiny ES si uvedomili svoju závislosť od externých dodávok energetických surovín počas prvého ropného šoku v 70. rokoch, v tejto oblasti však nepodnikli spoločné kroky (Jeníček–Krepl, 2009). Prvá ropná kríza nastala v roku 1973, keď OPEC pohrozil uvalením embarga na dovoz ropy do USA a Holandska, čo spôsobilo štvornásobný nárast ceny ropy na svetových trhoch. Neprišlo pritom k faktickému embargu a dovoz ropy nebol v skutočnosti prerušený, ale na zvýšenie ceny stačila aj samotná hrozba (Shaffer, 2009). Citlivosť, s akou reagovali trhy na zamýšľané embargo, bola spôsobená existujúcim napätím a faktom, že k zvyšovaniu cien prichádzalo už v predchádzajúcom období (ibid.).

Táto udalosť zastihla Európske spoločenstvo „úplne nepripravené na vytvorenie jednotnej odpovede“ (George, 1996: 162). Kríza spôsobila „znárodnenie“ energetickej politiky a snahu o zabránenie závislosti od infraštruktúry iných krajín (Belyi, 2008). Členské krajiny sa nechceli „spoliehať na Spoločenstvo pri vyjednávaní s energetickými producentmi z tretích krajín“

(Haghighi, 2008a: 478) a národné vlády nechceli stratit kontrolu nad týmto sektorom (Sodupe–Benito, 2001). Všeobecne možno rozdeliť vtedajšie krajiny ES na tie, ktoré mali počas krízy problémy a požadovali vytvorenie spoločnej energetickej politiky, a tie, ktorých sa kríza nedotkla a nemali záujem o spoločný prístup. V druhej skupine vynikala predovšetkým Veľká Británia, ktorá mala vlastné zásoby ropy (George, 1996). Individuálny prístup však v niektorých prípadoch viedol ku krokom, ktoré ohrozovali energetiku ostatných členov (Dinan, 2010). Dobrým príkladom je verejné dištancovanie sa členov ES od Holandska, ktoré bolo zasiahnuté proklamovaným bojkotom, pričom Francúzsko a Veľká Británia sa dokonca poponáhľali uzatvoriť bilaterálne dohody s arabskými exportérmi (George, 1996). Ako následok ropných šokov sa v roku 1974 vytvorila Medzinárodná energetická agentúra, ktorá sa mala podieľať na zabezpečovaní energetickej bezpečnosti členských (teda importujúcich) krajín. Išlo však o medzinárodnú organizáciu, kde boli Európske spoločenstvá len jednou zo zmluvných strán. Organizácia prevyšovala ES nielen v počte členov, keď zahrňovala všetky štáty OBSE (okrem Francúzska, ktoré nebolo členom od začiatku existencie organizácie), ale aj v právomociach počas krízy (Martin–El-Agraa, 2007). Po kríze, počas 80. a 90. rokov, bola cena ropy veľmi nízka a na trhu bol dostatok suroviny (Hedenus et al., 2010), a preto sa témam externej energetiky a energetickej bezpečnosti opäť nevenovala veľká pozornosť. Európske štáty navyše pridali počas 80. rokov k svojej závislosti od importu blízkovýchodnej ropy závislosť od dovozu ruského plynu (Dinan, 2010).

Vývoj politiky EÚ v oblasti energetiky v prvom období nám ukazuje minimálne tri veci: (1) Európska komisia mala v tejto oblasti veľmi limitované kompetencie (ale snažila sa získať právomoci svojím neformálnym vplyvom /Mayer, 2008/), (2) vyjednávania nadnárodnej spolupráce v oblasti energetiky boli charakteristické veľkou citlivosťou a (3) spoločný prístup k týmto otázkam zo strany členských štátov je veľmi obmedzený (Bohzilova–Hashimoto, 2010). Otázke energetickej bezpečnosti a vonkajším energetickým vzťahom sa v období pred východným rozšírením zo strany ES/EÚ nevenovala veľká pozornosť, lebo členské štáty nemali o túto tému záujem, nechceli vytvárať v tejto oblasti spoločné pravidlá a prenášať rozhodovanie na komunitárnu úroveň. Len v ropy boli prijaté pravidlá, ktoré sa týkali povinných zásob suroviny, ale všetky ostatné oblasti energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov ostali v kompetencii národných vlád. Výnimku v inak

pomerne pasívnom prístupe Európskej komisie k tejto oblasti tvorí Zelená kniha z roku 2000, ktorá sa však nestretla s podporou členských štátov a nemala na vývoj politiky EÚ v oblasti energetiky zásadnejší význam. Kniha predovšetkým poukázala, „ako je EÚ slabo uspôsobená na riešenie možných problémov“ (Keukeleire–MacNaughtan, 2008: 422). Hlavným problémom v oblasti rozvoja predovšetkým externej energetickej politiky na úrovni EÚ je však dodnes „rozdiel medzi artikulovanými spoločnými cieľmi a skutočnou kompatibilitou národných energetických stratégií“ (Baumann–Simmerl, 2011: 3).

K posunu došlo po východnom rozšírení, keď sa otázkam externej energetickej politiky a energetickej bezpečnosti začala venovať výraznejšia pozornosť. V nasledujúcej časti predstavím vývoj vzťahov medzi EÚ a kandidátskymi krajinami v 90. rokoch, ktorých najväčším determinantom bola požiadavka na niektoré z nich uzavrieť jadrové elektrárne, ktoré nespĺňali bezpečnostné (v zmysle safety) požiadavky EÚ. Tiež poukážem na nesúlad medzi záujmami EÚ, ktorá sa sústredila na oblasť vnútorného energického trhu, a kandidátskych krajín, ktorých najväčšia výzva spočívala v závislosti od dovozu energetických surovín z Ruskej federácie, a s tým spojenými otázkami energetickej bezpečnosti.

Prístupový proces a energetika

90. roky 20. storočia boli poznačené očakávaním rozšírenia Európskej únie na východ o postkomunistické krajiny. Európska komisia si uvedomovala problémy v oblasti energetiky spojené s plánovaným rozšírením o transformujúce sa krajiny bývalého „východného bloku“ a snažila sa ich riešiť už začiatkom desaťročia (Matláry, 1997). Svoju pozornosť však sústredila najmä na vyriešenie krátkodobých, prevažne technických otázok (zvýšenie energetickej efektivity, niektoré požiadavky v oblasti životného prostredia, adaptácia energetickej *acquis communautaire* kandidátskymi krajinami), pričom zanedbávala dlhodobé témy energetickej bezpečnosti a závislosti na dovoze energetických surovín týchto krajín. EÚ nemala v období pred začatím prístupových rokovaní záujem investovať do zvýšenia bezpečnosti jadrových elektrární v kandidátskych krajinách, hoci už vtedy bolo jasné, že tomuto problému bude treba venovať zvýšenú pozornosť (ibid.). Neskôr bola táto téma vyriešená veľmi rýchlo počas negóciácií, ktoré nepriniesli pre všetky zahrnuté nové členské štáty žiadané výsledky.

V predvstupovom období bola energetika zahrnutá do programov EÚ na podporu rozvoja postkomunistických krajín, ale táto pomoc bola určená primárne na riešenie otázok spojených so zavádzaním európskych štandardov do oblasti životného prostredia. Napríklad PHARE, ktoré malo rozpočet viac než 1 miliardu ECU ročne, podporovalo hospodársku reformu v oblastiach od energetiky a dopravy až po poľnohospodárstvo a privatizáciu (Cameron, 1997). Jednou z mála konkrétnych iniciatív v oblasti energetickej bezpečnosti bola Dohoda o energetickej charte²⁰, ktorá bola prijatá v roku 1994 a vstúpila do platnosti v roku 1998. Ide síce o medzinárodnú zmluvu, ale Európska únia bola jej iniciátorom a hrá v nej významnú úlohu, pričom sa orientuje predovšetkým na nástupnícke krajiny bývalého Sovietskeho zväzu – Rusko, východoeurópske a stredoázijské republiky, ktoré sú dôležitými producentmi, resp. tranzitnými krajinami energetických surovín (Sodupe–Benito, 2001; Axelrod, 1996). Hlavným cieľom Dohody je vytvoriť prehľadnejšie investičné prostredie v postkomunistických krajinách a pomôcť transformovať energetický sektor, ktorý sa nachádza v štátnych rukách, inak povedané „podporovať reformy a zabrániť úpadku energetického sektora vo východnej Európe, najmä Rusku“ (Sodupe–Benito, 2001: 169). Energetická charta upravuje aj transport a obchod s energetickými produktmi medzi jej signatármi. Na jednej strane tak zaručuje prístup k energetickým dodávkam a podporuje a chráni investície importujúcich štátov a investorov v postsovietskom priestore, na druhej strane pre exportné a tranzitné krajiny znamená jasné pravidlá pri predaji energetických surovín a investície v ich energetickom sektore. Energetická charta pristúpila k téme bezpečnosti energetických dodávok cez ekonomický „cukor“ (podpora investičného prostredia pre zahraničných investorov, ktorí mali zlepšiť energetickú infraštruktúru producentských krajín), a preto mala „posilniť súkromný sektor a transformovať štátom kontrolovaný energetický sektor“ v zapojených postsovietskych krajinách (Axelrod, 1996: 504). Podpísalo ju spolu 49 krajín vrátane Ruska, ktoré ju však uplatňovalo len dočasne do 19. 10. 2009. Hlavným problémom zo strany Ruska boli pravidlá týkajúce sa tranzitu (Kratochvíl–Tichý, 2012: 105, poznámka č. 4). Rusko neratifikovalo ani obchodný dodatok, ktorý do Energetickej charty priniesol pravidlá Svetovej obchodnej organizácie v oblasti ochrany investícií. Cieľom tohto dodatku je garantovať investície v zmluvných stranách, ako aj zlepšiť ich investičné prostredie. Pre malý záujem zo strany Ruska však Energetická charta nikdy vážnejšie neprispela k riešeniu otázky energetickej bezpečnosti

členských krajín EÚ a „skutočnosť, že Ruská federácia nepristúpila k Dohode o energetickej charte, ohrozuje bezpečnosť dodávok na európske trhy“ (Bohžilova–Hashimoto, 2010: 634). Preto sa niektoré členské štáty, ale aj EÚ ako taká snažila presvedčiť Rusko, aby aspoň v oblasti energetiky adoptovala trhové princípy (Finon–Locatelli, 2008).

Energetika sa stala dôležitou témou hneď od začiatku vyjednávacieho procesu medzi postkomunistickými kandidátskymi krajinami a EÚ v druhej polovici 90. rokov 20. storočia. Kandidáti venovali energetike zvýšenú pozornosť počas negociácií z dôvodu rôznych požiadaviek zo strany EÚ alebo ich vlastných špecifických energetických charakteristík, ktoré museli individuálne vyjednať s EÚ. Niekoľko prístupujúcich krajín bolo výrazne ovplyvnených v oblasti energetiky požiadavkou na ukončenie prevádzky jadrových elektrární s niektorými typmi sovietskych reaktorov. Rádioaktívne zamorenie spôsobené únikom z týchto zariadení bolo považované za celoeurópsky bezpečnostný problém (Sperling, 2002). Reaktory VVER-440 model B 230 a RMBK (tento typ reaktoru bol použitý aj v jadrovej elektrárni Černobyl') podľa EÚ nespĺňali bezpečnostné kritériá, a preto boli tri kandidátske krajiny požiadané, aby ukončili prevádzku vybraných reaktorov – dva v Jaslovských Bohuniciach na Slovensku, štyri v bulharskej elektrárni Kozloduy a dva v litovskej Ignaline. Pre Litvu sa téma odstavenia jadrovej elektrárne stala dokonca jednou z kľúčových tém počas prístupových rokovaní²¹. Aj niektoré ďalšie kandidátske krajiny (Česká republika, Maďarsko, Rumunsko a Slovinsko) mali v prevádzke jadrové elektrárne, ale ich reaktory spĺňali podľa EÚ bezpečnostné požiadavky (sú to novšie typy sovietskych reaktorov), a preto neboli počas prístupového procesu požiadané ukončiť prevádzku týchto jadrových zariadení. Pre krajiny, ktoré boli v podstate zo strany EÚ prinútené uzavrieť reaktory, znamenala táto požiadavka významné ekonomické náklady spojené s bezpečným ukončením prevádzky elektrární. Preto žiadali kompenzáciu na vyrovnanie týchto strát, ktorú im EÚ priznala v rámci bilaterálnych dohôd. Bulharsko sa najskôr síce snažilo vyjednať možnosť ponechať jadrovú elektráreň Kozloduy v prevádzke, ale neskôr zaujalo pragmatický prístup a súhlasilo s kompenzáciou za jej uzatvorenie²². Tieto krajiny sa dostali do paradoxnej situácie: v prístupovom procese sa zaviazali zatvoriť jadrové elektrárne, čo však znamenalo zvýšenie dovozu zemného plynu (na dodržiavanie klimatických cieľov EÚ), a teda aj zväčšenie závislosti od ruských dodávok (Neuman, 2010).

Jadrová energetika je novými členskými krajinami považovaná za domáci zdroj energie, ktorý pozitívne vplyva na zvýšenie energetickej bezpečnosti, ale aj na dosahovanie cieľov v oblasti znižovania produkcie tzv. skleníkových plynov. Na úrovni EÚ však neexistuje v otázke jej využívania konsenzus pre rozličné postoje členských krajín (Litmanen, 2009), a preto doteraz „spoločná európska reakcia na budúcnosť jadrovej energie stále chýba“ (Umbach, 2010: 1235). Najväčší zástancovia atómovej energie pochádzajú z radov nových členských štátov (Česká republika, Litva, Slovensko), ale patria sem aj starší členovia ako Francúzsko (hoci po posledných prezidentských voľbách prišlo k miernemu odklonu od tradičného veľmi pozitívneho postoja k jadru a nový prezident Hollande zdôrazňuje potrebu zvýšenia energetickej bezpečnosti a zväčšenia podielu obnoviteľných zdrojov) (Tomalová, 2012), Veľká Británia a Fínsko. Najsilnejší odporcovia sú medzi starými členmi (Grécko, Nemecko, Portugalsko) (Neuman, 2010). Situácia sa ďalej skomplikovala následkom havárie vo Fukušime, po ktorej začali niektoré členské štáty hovoriť o ukončení jadrového programu (napr. Nemecko sa zaviazalo ukončiť prevádzku všetkých reaktorov do roku 2022).

Ďalšie kandidátske krajiny prišli s požiadavkami týkajúcimi sa špecifickejšie ich energetických sektorov. Estónsko produkuje hlavný podiel elektrickej energie z bridlícovej ropy, a pretože v čase negociácií využívalo tento prírodný zdroj ako jediné v Európe, prinieslo v rámci prístupových rokovaní túto tému do EÚ²³. Poľsko, ktoré vyrába väčšinu svojej elektriny z uhlia, sa sústredilo na tému emisií a prechodných období v tejto oblasti (Mišík, 2010). Táto téma ostala jedna z hlavných aj po vstupe Poľska do EÚ, pričom krajina bola lídrom koalície nových členských štátov, ktoré mali negatívny postoj k otázkam klimatických zmien.

Zmena postoja EÚ k energetike po východnom rozšírení

Východné rozšírenie významne ovplyvnilo zmenu postoja EÚ k energetike po roku 2004, hoci môžeme identifikovať aj ďalšie faktory, ktoré mali na túto zmenu vplyv. Po rozšírení sa omnoho väčšia pozornosť začala venovať externým energetickým vzťahom a energetickej bezpečnosti, ktorá je považovaná novými členskými štátmi za jednu z kľúčových tém v rámci európskej integrácie. Noví členovia začali nielen aktívne presadzovať svoje energetické preferencie na úrovni EÚ, ktorých spoločným cieľom bolo zlepšiť ich energetickú bezpečnosť, ale prichádzajú aj s konkrétnymi iniciatívami

na riešenie tohto problému, ktoré sú však spojené s požiadavkou na podporu zo strany Únie.

Po východnom rozšírení sa dostala energetická bezpečnosť medzi hlavné priority EÚ. Ako poznamenal energetický expert „v roku 2004 nebola energetická bezpečnosť tak vysoko na rebríčku priorít. A v súčasnosti je veľmi vysoko. V západnej Európe [SČŠ] to bola úplne stará téma a v súčasnosti je veľmi aktuálna.“²⁴ Môžeme určiť niekoľko faktorov, ktoré ovplyvnili túto zmenu. Po prvé, potreba zvýšenej spolupráce v oblasti energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov vzrástla po východnom rozšírení, keďže pre NČŠ je táto téma jedna z najdôležitejších a aktívne ju presadzujú na úrovni EÚ. Ich záujem o tieto otázky vyplýva z ich závislosti od dovozu väčšiny energetických surovín z jedného zdroja, a to Ruska (tab. 4 poukazuje na ich závislosť od dovozu zemného plynu). Európska únia sa vďaka rozšíreniu stala najväčším dovozcom energonosičov na svete (Gelden et al., 2006) a jej závislosť od ropy a zemného plynu aj naďalej stúpa. Takmer polovica celej spotreby zemného plynu v EÚ je pritom dovážaná len z troch krajín: Rusko (23 %), Nórsko (14 %) a Alžírsko (10 %) (Umbach, 2010). Energetická bezpečnosť však nie je témou kvôli pomerne vysokej závislosti od dovozu zemného plynu, ale kvôli faktu, že veľká časť tejto suroviny je importovaná z Ruskej federácie (Martin–El-Agraa, 2007). Staré členské krajiny EÚ nie sú v porovnaní s novými členmi až natoľko závislé od dovozu energonosičov a v niektorých prípadoch majú aj významné domáce zásoby pokrývajúce nielen domácu potrebu, ale aj export (Holandsko je dokonca čistým vývozcom zemného plynu). Taktiež majú diverzifikované zdroje energetických surovín, čo ďalej znižuje ich potrebu venovať sa témam energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov.

Vo väčšine prípadov neprodukurujú nové členské štáty významnejšie množstvo zemného plynu a sú z veľkej časti, resp. úplne závislé od dodávok z Ruskej federácie. Päť nových členov dováža všetok alebo takmer všetok plyn z Ruska, zatiaľ čo medzi pôvodnými členmi je to len jediná krajina Fínsko. Pobaltské štáty, Slovensko a Bulharsko sú úplne alebo takmer úplne závislé od ruských dodávok zemného plynu. Ostatné NČŠ dovážajú menej energetických surovín z Ruska (a majú aj isté domáce zásoby), ale v porovnaní so starými členmi EÚ sú závislé omnoho viac (Kaderják et al., 2007). Rumunsko ako jediný NČŠ produkuje väčšie množstvo zemného plynu, ktoré pokrýva veľkú časť jeho spotreby, ale na vykrytie rozdielu musí dovážať zemný

plyn zo zahraničia, konkrétne z Ruska. Produkcia plynu v Poľsku a Maďarsku má obmedzený podiel na ich celkovej spotrebe. Na druhej strane šesť starých členských štátov neimportuje žiaden zemný plyn z Ruska a ostatné krajiny (okrem Rakúska, Fínska a Grécka) dovážajú veľmi malé, resp. malé podiely celkovej spotreby.

Na tieto rozdiely poukazuje aj relatívny index geografickej závislosti (*Relative Index of Geographical Dependence* – RIGD), ktorý hovorí o pomere energie dovážanej jedným členským štátom „i“ od dodávateľa „j“ k dovozu celej EÚ od daného dodávateľa (García-Verdugo–Muñoz, 2012). Hodnota väčšia (menšia) ako jedna znamená, že pomer dovozu do členského štátu je väčší (menší) ako priemer dovozu EÚ od daného exportéra. Toto zároveň implikuje vyššiu (nižšiu) relatívnu závislosť od konkrétneho dodávateľa energie. Len Slovinsko (a menej Maďarsko) má mierne nižší index, ostatní noví členovia sa blížia k hornej hranici závislosti. Dokonca aj Česká republika, ktorá diverzifikovala svoje dodávky zemného plynu, má index pomerne vysoký. Starí členovia, okrem Fínska a Rakúska, majú indexy buď nulové, alebo len veľmi nízke. Index má aj svoje limity, keďže napr. nezahŕňa domácu produkciu, ktorá má veľmi významný dopad na energetickú bezpečnosť. Relatívny index geografickej závislosti členského štátu „i“ s dodávateľom „j“ sa vypočíta pomocou vzorca:

$$RIGD_{ij} = \frac{\frac{M_{ij}}{M_{EU}}}{\sum \frac{M_{ij}}{M_{EU}}}$$

kde: M_{ij} predstavuje import členského štátu „i“ z krajiny „j“ (vo fyzických alebo peňažných jednotkách), prezentuje M_{EUj} import energie EÚ z krajiny „j“ a M_{EU} predstavuje celkový import EÚ (García-Verdugo–Muñoz, 2012: 42).

Z dôvodu neexistencie problémov so zabezpečením energetických surovín nebola energetická bezpečnosť a vzťahy s dodávateľmi v stredobode záujmu EÚ 15, pričom niektoré krajiny, ako napr. Francúzsko, sú dlhodobo proti presunu kompetencií v oblasti energetiky na úroveň EÚ (Finnon–Locatelli, 2008). Zatiaľ čo vzájomná závislosť medzi Ruskom a SČŠ v dodáv-

kach zemného plynu je asymetrická v neprospech Ruska, vo vzťahu s novými členmi je Rusko vo výhode (Tichý, 2011). Relatívne malé objemy plynu exportované do štátov strednej a východnej Európy vytvárajú výraznú asymetriu v obchodných vzťahoch s Ruskom (Fernandez, 2011). Poľský predstaviteľ ministerstva hospodárstva zhodnotil rozdiely v postoji SČŠ a NČŠ k energetickej bezpečnosti takto: „*Záujem Francúzska, Španielska nie je záujmom Poľska, Českej republiky. Majú úplne odlišné problémy. Pre nich je nákup plynu z Ruska otázka diverzifikácie, pre nás je to hlavný záujem.*“²⁵ Navyše noví členovia majú omnoho menej diverzifikované zdroje a transportné trasy a výrazne sa líšia vo vnímaní Ruska ako dodávateľa energetických surovín. NČŠ sú kvôli historickým skúsenostiam „opatrnejšie pri jednaniach s ruskými spoločnosťami (a vládou) než ich západní partneri“ (Neuman, 2010: 346).

Tab. 4: Import plynu z Ruska členskými krajinami EÚ

Krajina	Spotreba	Dovoz z Ruska	Dovoz celkom	Produkcia	Dovoz z Ruska % zo spotreby*	Dovoz z Ruska % z dovozu	RIGD Index
Bulharsko	2 241	2 128	2 128	0	100	100	3,79
Česká republika	8 019	6 102	6 967	167	76	88	3,32
Estónsko	567	562	562	0	100	100	3,79
Litva	2 492	2 481	2 481	0	100	100	3,79
Lotyšsko	1 462	902	902	0	100	100	3,79
Maďarsko	9 815	5 552	7 902	2 235	57	70	2,17
Poľsko	12 807	7 971	8 900	3 693	62	90	3,39
Rumunsko	10 788	1 774	1 813	8 619	16	98	3,72
Slovensko	5 006	4 996	4 996	88	100	100	3,79
Slovinsko	863	402	856	6	47	47	1,76
Cyprus	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Malta	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Belgicko	16 960	391	16 769	0	2	2	0,009
Dánsko	4 437	0	136	7 344	0	0	0
Fínsko	3 837	3 832	3 832	0	100	100	3,79

3. Energetika v Európskej únii a nových členských štátoch

Francúzsko	42 540	5 955	42 056	646	14	14	0,54
Grécko	3 234	1 695	3 226	7	52	53	1,99
Holandsko	39 309	2 898	18 429	63 432	7	16	0,60
Írsko	4 696	0	4 380	316	0	0	0
Luxembursko	1 197	287	1 195	0	24	24	0,91
Nemecko	73 406	27 140	74 210	9 694	37	37	1,39
Portugalsko	4 489	0	4 499	0	0	0	0
Rakúsko	8 214	6 814	10 179	1 486	83	67	2,53
Španielsko	31 221	0	31 913	51	0	0	0
Švédsko	1 331	0	1 311	0	0	0	0
Taliansko	68 057	12 240	61 635	6 885	18	20	0,75
Veľká Británia	84 814	0	45 560	51 468	0	0	0

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Údaje za rok 2010, tisíc ton (ton ekvivalentu ropy), prepočty autor, % zaokrúhlené na celé čísla.
* Pri štátoch, kde je Rusko jediným dovozcom, udávam v tomto stĺpci 100 %, aj keď je spotreba vyššia, pretože táto je spôsobená využívaním zásob vybudovaných z ruských dodávok.

Východné rozšírenie bolo najvýznamnejším, ale nie jediným podnetom vzrastajúceho záujmu o tému energetickej bezpečnosti a vonkajších energetických vzťahov. Môžeme identifikovať aj niekoľko ďalších faktorov vplyvujúcich na rozvoj tejto agendy na úrovni EÚ. Za druhý dôvod považujem špecifický prístup Ruskej federácie k exportu energetických surovín na európske trhy. V poslednom období totiž Rusko využíva dodávky energonosičov ako politický nástroj na zvýšenie svojho vplyvu (Keukeleire–MacNaughtan, 2008), dá sa povedať, že sa v tejto oblasti správa v medziach *realpolitiky* (Wood, 2010), čím vzrastá potreba spoločného postupu členských krajín EÚ (Mayer, 2008). Takýto prístup zdedilo Rusko z čias Sovietskeho zväzu, keď boli východoeurópske satelity úplne závislé od jeho dodávok energonosičov (Umbach, 2011). Jeho najvýraznejšími príkladmi sú dve plynové krízy v rokoch 2006 a 2009 (ktorým sa venujem v nasledujúcej časti), ale rovnako aj niekoľko menších prerušení dodávok energetických surovín od roku 2000. Výskum diškurzu predstaviteľov a inštitúcií EÚ o energetických vzťahoch s Ruskom určil za dominantný integračný diškurz, ktorý „kladie dôraz na obojstrannú prospešnosť energetickej kooperácie Európskej únie a Ruska vyplývajúcej zo vzájomnej závislosti“ (Kratochvíl–Tichý, 2012: 108). Iní au-

tori však hovoria o dvojitej závislosti od Ruska (Dellecker–Gomart, 2011), resp. európskej závislosti od Ruska ako dodávateľovi a Ukrajine ako prepravcovi (Fernandez, 2011). Veľkým problémom z pohľadu európskych importérov je, že Gazprom ako ruská energetická firma a dodávateľ zemného plynu na jednej strane a Ruská federácia na druhej strane sa neprehľadne prelínajú, čo následne vytvára politické tlaky a asymetriu medzi členskými štátmi EÚ, resp. ich energetickými spoločnosťami a Gazpromom ako štátnym monopolom (Roberts, 2009). Z tohto istého dôvodu sa ťažko odlišujú aktivity Gazpromu od Ruskej federácie, ktorá sa intenzívne zapája do aktivít svojho plynového giganta, a predovšetkým v zlomových situáciách (ako boli plynové krízy v rokoch 2006 a 2009) sa riešenie dostáva na najvyššiu úroveň, čo ďalej komplikuje postavenie najmä menších partnerov.

Po tretie, približne od roku 2000 prišlo k celosvetovému vzostupu, ale aj výraznej fluktuácii cien uhlíkovodíkov, ako aj nárastu dopytu po energonosičoch zo strany prudko sa rozvíjajúcich ekonomík ako Čína alebo India (Bohžilova–Hashimoto, 2010). Tieto dokážu importovať obrovské objemy energií, ale okrem pomerne vysokej ceny zemného plynu oproti uhlíu, ktoré produkujú doma, je hlavnou prekážkou pre výrazné zvýšenie importu z Ruska predovšetkým minimálna prepojenosť transportných sústav medzi týmito krajinami, hoci aj v tejto oblasti je v poslednom období zaznamenaný výrazný posun. Takýto vývoj spôsobil neistotu o ďalšom vývoji na energetických trhoch a obavy z obmedzenia prístupu k energetickým surovinám (Umbach, 2010). Ako štvrtý dôvod pre zvýšený záujem o energetickú bezpečnosť a vonkajšie energetické vzťahy označujem neistotu o predpokladanom vývoji dopytu a ponuky v EÚ. Napriek tomu, že niektoré predikcie hovoria o klesajúcej spotrebe energie v rámci EÚ, vzhľadom na znižujúce sa domáce zásoby sa predpokladá zvýšená potreba importu energetických surovín z krajín mimo EÚ v budúcnosti (Roberts, 2009). Komisár pre energetiku Andris Piebalgs poznamenal už v roku 2005, že „v prípade zachovania súčasného trendu bude v roku 2030 importovaných až 70 % energie, ktoré EÚ používa“ (Piebalgs, 2005). Medzinárodná energetická agentúra predpokladá nárast spotreby zemného plynu v EÚ zo súčasných 540 miliárd kubických metrov na približne 700 miliárd (Renner, 2009). Na zvýšený dopyt po plyne má vplyv aj narastajúce využívanie zemného plynu pri produkcii elektrickej energie, čo vytvára prepojenie medzi bezpečnosťou dodávok zemného plynu a energetickou bezpečnosťou všeobecne (Talus, 2008).

Nové členské štáty začali hneď po vstupe do Európskej únie v roku 2004, resp. 2007 presadzovať preferencie v oblasti energetiky, ktorých spoločným cieľom je zvýšenie energetickej bezpečnosti predovšetkým prenesením zodpovednosti za externé energetické vzťahy na úroveň EÚ. Na rozdiel od starých členských štátov, ktoré majú viac skúseností s „medzinárodnou, vysokou“ politikou kvôli vedeniu dvoch svetových vojen“, štáty strednej a východnej Európy „uvedomujú [si] svoju podradenú pozíciu v medzinárodnom prostredí po skončení studenej vojny začínajú presadzovať kolektívny prístup v snahe posilniť a zlepšiť svoje postavenie“ (Bohzilova–Hashimoto, 2010: 630). Výskum nových členských štátov identifikoval tri preferencie v energetike, ktoré presadzujú na úrovni EÚ (Mišík, 2010). Noví členovia podporujú vytvorenie harmonizovanej spoločnej energetickej politiky EÚ, vrátane externej dimenzie, ktorá by zjednotila pozície členských štátov voči dodávateľom energetických surovín, teda presadzujú, aby EÚ „hovorila jedným hlasom“. Toto má znamenať nielen zlepšenie vyjednávacjej pozície zjednotenej EÚ voči hlavným dodávateľom energetických surovín, ale aj postavenia členských štátov, ktoré by tak boli reprezentované silnou EÚ a nemuseli by vyjednávať z pozície slabšieho partnera, čo je problém najmä malých nových členských štátov úplne závislých od ruských dodávok. Druhá preferencia nových členských štátov, diverzifikácia zdrojov a transportných ciest má zvýšiť energetickú bezpečnosť vytvorením nových možností dopravy surovín z alternatívnych zdrojov novými transportnými cestami a zlepšiť prepojenie energetických infraštruktúr jednotlivých členských štátov. Solidarita, tretia preferencia NČŠ v oblasti energetiky, má v prípade neočakávaných výpadkov dodávok zabezpečiť ich nahradenie z ďalších krajín EÚ (ibid.).

Nové členské štáty začali nielen aktívne presadzovať tieto preferencie na úrovni Európskej únie, ale prichádzajú taktiež s vlastnými iniciatívami, ktoré reagujú na ich problémy v energetickej bezpečnosti. Medzi prvé iniciatívy nových členských štátov v rámci EÚ patrí Európske jadrové energetické fórum (EJEF), na založení ktorého sa podieľali spoločne Česká republika a Slovensko v roku 2007 a v súčasnosti funguje pod záštitou Európskej komisie. Obe zakladajúce krajiny majú záujem o naštartovanie diškurzu o atómovej energii na úrovni EÚ, pričom ich vlády zvyrazňujú potrebu takejto platformy pre ďalší rozvoj jadrovej energetiky a zlepšenia jej obrazu v rámci EÚ²⁶. Vďaka tomuto projektu sa „*jadrová energia prestala považovať za nejaký prapodivný nebezpečný zdroj energie a znova sa o tom začalo hovoriť*“²⁷.

Fórum však vzniklo v období, keď sa už mohla obnoviť diskusia o jadrovej energetike, keďže aj najväčší oponenti medzi členskými krajinami EÚ prestali byť v tejto otázke úplne striktní. Napriek zväčšenej podpore na úrovni EÚ sa fórum zameriava na tradičné hlavné témy kritiky jadrovej energetiky – nakladanie s jadrovým odpadom a bezpečnostné riziká. Ani katastrofa vo Fukušime v marci 2011 nespôsobila vážnejšie narušenie fungovania EJEF, ktoré sa ako reakcia na túto udalosť ešte viac začalo zameriavať na bezpečnosť jadrových zariadení.

V procese prijímania Lisabonskej zmluvy aktívne presadzovali noví členovia, a z nich predovšetkým Poľsko, zahrnutie ustanovenia o solidarite v rámci energetického článku 194. V zmysle hesla „jeden za všetkých, všetci za jedného“ sa mali členské štáty zaviazat', že v prípade zníženia dodávok energetických zdrojov pre jednu krajinu jej ostatné pomôžu nahradiť výpadok (Copsey, 2009). Poľsko sa sústredilo na zahrnutie solidarity do Lisabonskej zmluvy po tom, ako jeho prvý pokus o právne záväznú solidaritu v rámci „energetického NATO“ nebol úspešný (Roth, 2011). K ďalším iniciatívam nových členov patrila aj snaha o získanie prostriedkov z Európskeho energetického programu pre oživenie (EEPO). Česká republika využila svoje postavenie predsedníckej krajiny v Rade EÚ v prvej polovici 2009 na presadenie rovnomernejšej distribúcie prostriedkov z tohto infraštruktúrneho projektu²⁸. Dôsledkom tejto snahy vyhradila Komisia časť prostriedkov aj na energetické projekty v strednej a východnej Európe, najmä v oblasti prepojenia sietí, diverzifikácie zdrojov a zabezpečenia spätného chodu plynovej infraštruktúry. Projektom pobaltského energetického trhu reagovali Litva, Lotyšsko a Estónsko na problémy s výhradným energetickým prepojením na Rusko, ktoré zdedili z obdobia Sovietskeho zväzu (tzv. izolovaný energetický ostrov). Projekt spustený v roku 2009 počas švédskeho predsedníctva v Rade EÚ má za úlohu prepojiť energetickú infraštruktúru týchto štátov s infraštruktúrou ostatných členských štátov EÚ, a znížiť tak ich závislosť od dodávok ruských energetických surovín. Podobné problémy spojené s veľkou závislosťou od ruských surovín v rámci krajín Vyšehradskej štvorky má pomôcť vyriešiť plánovaný severojužný koridor, ktorý bude spájať dva LNG terminály v Poľsku (Świnoujście) a Chorvátsku (Adria). Zapojené krajiny tak znížia závislosť od Ruska ako ich hlavného dodávateľa, ale rovnako zlepšia aj vzájomnú prepojenosť infraštruktúr, ktorá ich spolu so solidaritou ochráni pred neočakávanými prerušeniami dodávok energetických surovín (viac k tejto téme v tretej časti kapitoly).

Energetická bezpečnosť a plynové krízy 2006 a 2009

Ďalší posun v názore na otázky energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov na úrovni Európskej únie prišiel po plynovej kríze v roku 2006 a nový smer v tejto oblasti bol potvrdený po kríze v januári 2009. Obe udalosti sa najviac dotkli nových členských štátov, pre ktoré znamenali potvrdenie dôležitosti ich snahy o presunutie témy energetickej bezpečnosti a zabezpečenia dodávok energetických surovín z národných vlád na úroveň EÚ. Sériá návrhov Európskej komisie v oblasti harmonizácie externej energetickej politiky po kríze v roku 2006 sa kvôli negatívnemu postojú niektorých členských krajín „nepretavila“ do vytvorenia spoločných pravidiel. Po kríze v roku 2009 však nastal v tejto oblasti posun a boli prijaté prvé spoločné pravidlá upravujúce bezpečnosť v oblasti zemného plynu.

Dôležitým impulzom na zvýšený záujem o otázku energetickej bezpečnosti na úrovni EÚ bola plynová kríza v roku 2006 (Gelden et al., 2006; Finon–Locatelli, 2008). Dovtedy boli dodávky energetických surovín z Ruska považované za bezproblémové (Gault, 2004) a dokonca ani počas období zvýšeného napätia studenej vojny neboli prerušené dodávky (Pascual–Zambetakis, 2010). Medzi 1. a 4. januárom 2006 sa však znížili dodávky zemného plynu cez Ukrajinu do Európy približne o 30 %, pričom Maďarsko bolo postihnuté najvýraznejším znížením až o 40 %. K obmedzeniu došlo po nezhodách medzi Ruskom a Ukrajinou o cene za zemný plyn pre Ukrajinu a cene za prepravu ruského plynu cez ukrajinské územie. Úlohu v tomto spore však pravdepodobne hrala aj nevôľa Ruska so zmenou zahraničnopolitickej orientácie Ukrajiny smerom na západ (Martin–El-Agraa, 2007). Výpadok síce nepredstavoval výrazné obmedzenie dodávok, ale významnosť tejto udalosti je daná tým, že išlo o prvé zníženie dodávok z politických a nie technických dôvodov od začiatku exportu ruského plynu do Európy. Preto „môžeme povedať, že v hre bolo viacej než otázka ceny“ (Svedberg, 2007: 53). Celkovo plynová kríza trvala 4 dni, ale vďaka využitiu plynu zo zásobníkov a pomerne malému výpadku dodávok nemusela žiadna krajina EÚ obmedziť dodávky pre spotrebiteľov (Stern, 2006). Po kríze začali viaceré členské krajiny EÚ vyjadrovať obavy nad závislosťou od dodávok energie z Ruska (Svedberg, 2007). Súčasťou dohody o vyriešení týchto sporov bolo zapojenie sprostredkovateľskej spoločnosti RusUkrEnergo do rusko-ukrajinského obchodu so zemným plynom, ktorá však paradoxne negatívne prispela k veľmi podobným problémom v roku 2009. Politická povaha tejto krízy a možnosť jej opa-

kovania v budúcnosti z dôvodu nestabilných vzťahov medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou prispeli k zvýšenému záujmu inštitúcií EÚ, predovšetkým Európskej komisie o otázku energetickej bezpečnosti a dodávok energetických surovín.

Ako reakciu na plynovú krízu publikovala Európska komisia v roku 2006 zelenú knihu s názvom Európska stratégia pre trvalú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu (Green Paper, 2006), ktorá sa po prvýkrát zmieňuje o potrebe vytvoriť externú energetickú politiku EÚ na zabezpečenie bezpečnosti dodávok energetických surovín do členských štátov (Haghighi, 2008a). Podľa kritikov sa však tento dokument zameriaval prioritne na rozvoj vnútorného trhu, ako spôsobu zabezpečenia energetickej bezpečnosti, pričom vonkajšie energetické vzťahy mali ostať aj naďalej v gescii jednotlivých členských štátov (Belyi, 2008). Nadväzujúci návrh Európskej komisie na vytvorenie spoločnej európskej energetickej politiky, ktorý vznikol na základe tejto zelenej knihy, sa však nestretol s podporou všetkých členských krajín a v máji 2006 bol odmietnutý Radou EÚ (Mayer, 2008). Napriek tomuto neúspechu znamenala zelená kniha z roku 2006 začiatok obdobia zvýšeného záujmu o otázky externej energetickej politiky a energetickej bezpečnosti zo strany Európskej komisie.

V októbri 2006 pripravila Európska komisia oznámenie s názvom *Externé energetické vzťahy – od princípov k aktivite*, za ktorým nasledoval v januári 2007 *Strategický energetický prehľad EÚ* založený na odporúčaniach Zelené knihy z roku 2006. Návrhy predstavené v strategickom prehľade boli spolu s *Energetickým akčným plánom na roky 2007–2009* prijaté Radou EÚ v marci 2007. V januári 2008 navrhla Komisia *Energetický a klimatický balíček*, ktorý stanovoval 20% pokles produkcie oxidu uhličitého oproti roku 1990, 20% podiel obnoviteľných zdrojov na celkovej spotrebe a 20% pokles spotreby energie do roku 2020 (Európska komisia, 2010). Tento sa stal hlavným strategickým dokumentom nielen v oblasti energetiky, ale aj životného prostredia, keďže jedným z jeho hlavných cieľov bolo zníženie produkcie skleníkových plynov. *Druhý strategický prieskum energetiky* a jeho *Akčný plán EÚ pre bezpečnosť a solidaritu* navrhnutý Európskou komisiou v novembri 2008 identifikovali prekážky pri vytváraní spoločnej zahraničnej energetickej politiky EÚ a zabezpečovaní dodávok energetických zdrojov členskými krajinami (Umbach, 2010).

Európska komisia sa v období po prvej plynovej kríze v roku 2006 postupne stala aktívnym, hoci opatrným iniciátorom návrhov na zvýšenie energetickej bezpečnosti, ako aj úpravy vzťahov s tretími krajinami v oblasti energetiky. Predovšetkým nové členské štáty, ale aj starší členovia podporili tieto skôr skromné iniciatívy, ktoré však nevyústili do vytvorenia spoločnej energetickej politiky EÚ. Ak plynová kríza v januári 2006 znamenala prelom v pohľade Európskej komisie na otázku energetickej bezpečnosti, tak plynová kríza z januára 2009 potvrdila potrebu dlhodobého riešenia tejto otázky a zmenila aj negatívny postoj niektorých členských krajín. Kríza v roku 2009 mala omnoho väčší rozsah, ako aj dopad na členské krajiny Únie, a znamenala zintenzívnenie aktivít Komisie, ale aj niektorých členských štátov (predovšetkým nových) v oblasti energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov. Kríza síce nespôsobila radikálnu zmenu v postoji krajín EÚ, ale potvrdila odôvodnenosť úsilia v týchto oblastiach a potrebu jeho zintenzívnenia v budúcnosti.

V januári 2009 vyústili nezhody medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou o cene za zemný plyn pre domácu spotrebu Ukrajiny a jeho transport cez jej územie k európskym odberateľom do úplného prerušenia dodávok cez plynovod Bratstvo po prvýkrát počas takmer 40-ročnej histórie ruských dodávok. Špecifikum a vážnosť tejto udalosti bola spôsobená tým, že síce nešlo o prvé prerušenie dodávok spôsobené nezhodami medzi zapojenými stranami, ale prvýkrát prišlo k úplnému zastaveniu exportu. Bol to jeden z mnohých energetických konfliktov medzi týmito krajinami, ďalšia „rusko-ukrajinská plynová telenovela, ktorá sa tentoraz rozvinula do drámy“ (Wyciszkievicz, 2009: 183). Dodávky plynu cez plynovod Bratstvo boli úplne prerušené 11 dní a celkovo bolo zasiahnutých 12 členských štátov EÚ a ďalších 5 európskych krajín (Duleba, 2009). Niektoré členské štáty neboli krízou ovplyvnené vôbec a väčšina postihnutých krajín bola schopná nahradiť chýbajúce dodávky z Ruskej federácie bez prijatia špeciálnych opatrení (ako napr. vyhlásenie vyššieho odberového stupňa, ktorý by obmedzil dodávky pre niektorých odberateľov). Najviac zasiahnutými krajinami v rámci EÚ boli Slovensko a Bulharsko, ktoré sú úplne závislé na dovoze zemného plynu z Ruska cez Ukrajinu a ich domáca produkcia je minimálna. V Bulharsku boli v dôsledku krízy dokonca zaznamenané problémy s dodávkami plynu pre domácnosti.

Na Slovensku bol síce dostatok plynu pre domácnosti, ale národný regulátor bol prinútený z dôvodu komplikácií pri ťažbe zo zásobníkov (malá maximálna denná vyťažiteľnosť, nemožnosť prístupu k zásobám zahraničných zákazníkov a iné) vyhlásiť vyšší regulačný stupeň, ktorý obmedzil dodávky plynu pre priemysel takmer na nulu (Európska komisia, 2009b). Ešte pred obnovením dodávok cez Ukrajinu bol na Slovensko 18. 1. 2009 dodaný plyn cez Českú republiku novovytvoreným reverzným chodom (Úrad pre reguláciu sieťových odvetví, 2010a). Až do januára 2009 bolo možné prepravovať plyn cez slovenské územie len z východu na západ, na vyriešenie krízového zásobovania boli na preberacej stanici na východe Českej republiky (Lanžhot) vykonané úpravy, ktoré umožnili mechanické presmerovanie zemného plynu. Tento reverzný chod bol následne upravený na automatickú prevádzku, ktorá bola spustená až v roku 2011 (viac v poslednej časti kapitoly). Slovensko ako jediná krajina EÚ otvorene obviňovala Ukrajinu za vzniknutý problém (Duleba, 2009). Podľa slovenského respondenta si oba štáty „pokazili imidž. Aj Rusi aj Ukrajinci. Ukrajinci kradli plyn, my sme sa okamžite pripojili na stranu Ruska, sme si mysleli, že Ukrajina je na vine.“²⁹ Kríza znamenala pre Slovensko koniec predstavy o tom, že energetickú bezpečnosť krajiny v 21. storočí možno stavať výlučne na riešeniach z obdobia Gustáva Husáka a Leonida Brežneva (Rusnák, 2010: 110). Česká republika dováža veľké množstvo zemného plynu z Ruska cez Ukrajinu a Slovensko, a preto bola tiež pomerne výrazne zasiahnutá touto krízou. Chýbajúce dodávky však dokázala nahraďovať z iných zdrojov a podzemných zásobníkov plynu³⁰. Ruské dodávky boli presmerované cez plynovod Jamal cez Poľsko a Nemecko, pričom došlo k reverznému toku plynu zo západu na východ republiky.

Európska komisia bola aktívne zapojená do riešenia krízovej situácie, hoci v hodnotiacom dokumente priznala, že „rozsah obmedzenia dodávok plynu si vyžadoval adekvátnu reakciu zo strany EÚ, ale neexistovala jasná stratégia ani konkrétne nástroje“ (Európska komisia, 2009b: 12). Napriek tomu, že kríza spôsobila niektorým členským krajinám vážne problémy, na mimoriadnom stretnutí energetickej rady EÚ 12. 1. 2009 nebolo jednoduché nájsť spoločnú reč medzi všetkými 27 členskými štátmi o okamžitých krokoch, ktoré bolo potrebné podniknúť na ukončenie krízy. Rokovania sa zúčastnili „všetci ministri a štátni tajomníci členských krajín“ a pre predstaviteľov starých členských krajín nebola plynová kríza až taká „horúca téma“³¹. Kríza naplno poukázala na zraniteľnosť EÚ, problémy súvisiace s tranzitom plynu cez Ukra-

jinu, ako aj na zvyšujúcu sa závislosť od dovozu (Baláž–Zábojník, 2009). Na druhej strane kríza prinútila členské krajiny konať spoločne (Umbach, 2011) a rozprúdila diskusiu o legislatíve týkajúcej sa bezpečnosti dodávok a prepojení energetických sústav členských krajín³². Taktiež upriamila pozornosť na potrebu nových zdrojov a diverzifikáciu prepravných trás, ktoré by boli nezávislé od Ruska a Ukrajiny, ako je južný koridor, teda projekt Nabucco (Roberts, 2011). Finančné náklady na tento projekt však môžu prevyšovať možnosti európskych krajín, a tak je možné, že Rusko si aj v budúcnosti udrží takmer monopol na dodávky plynu z východu (Dinan, 2010). A hoci Rusko nepodniklo žiadne konkrétne kroky namierené proti Nabucco (napriek tomu, že zaviedlo exportnú stratégiu, ktorá je reakciou na navrhovaný plynovod), podarilo sa mu účinne oslabiť tento projekt (Fernandez, 2011). Paradoxne však tieto kroky zvýšili energetickú bezpečnosť Európy, pričom väčšinu nákladov (plynovod Nord Stream) znášala Ruská federácia (ibid.).

Vývoj politiky EÚ v oblasti energetiky po roku 2009

Plynové krízy v rokoch 2006 a 2009 sú popri východnom rozšírení ďalším významným medzníkom na ceste k spoločnej energetickej politike EÚ, pretože zvýraznili potrebu zvýšenia energetickej bezpečnosti členských štátov a upriamili pozornosť na otázky externej energetickej politiky. Snaha inštitúcií EÚ, ale aj členských štátov sa preto upriamila na tieto oblasti, pričom v období po kríze z roku 2009 prišlo k vytvoreniu konkrétnych pravidiel v oblasti bezpečnosti dodávok zemného plynu, ktorý sa stal hlavnou energetickou témou na úrovni EÚ. Po marci 2011, keď sa odohralo nešťastie v jadrovej elektrárni Fukušime, bola síce téma plynu nahradená nukleárnou energiou, ale táto sa sústredila predovšetkým na interné energetické otázky a v externej dimenzii sa aj naďalej hlavný priestor venuje zemnému plynu.

Ako jedno z opatrení na obmedzenie opakovania plynovej krízy z januára 2009 navrhla Európska komisia 16. 7. 2009 nariadenie o bezpečnosti dodávok zemného plynu, ktoré malo za cieľ nahradiť smernicu v tejto oblasti platnú od roku 2004. Táto už nebola dostatočným nástrojom vzhľadom na „zvýšenú závislosť od importu a zväčšené riziká spojené s dodávkami a tranzitom cez tretie krajiny“ (Európska komisia, 2009c: 3). Januárová kríza podľa Európskej komisie preukázala potrebu vytvorenia pravidiel, ktoré by mohli slúžiť ako prevencia podobných udalostí v budúcnosti. Aby boli takéto pravidlá účinné, musia však byť pripravené s dostatočným predstihom

a koordinované na úrovni EÚ (ibid.). Nariadenie bolo prijaté Európskym parlamentom a Radou EÚ 20. 10. 2010, pričom obdobie od predstavenia návrhu Komisiou po prijatie bolo vyplnené intenzívnymi rokovaniami medzi členskými štátmi a inštitúciami EÚ. Nariadenie zavádza povinnosť členskej krajiny pokryť dopyt po plyne počas nepretržitého 7-dňového obdobia extrémneho chladu, 30-dňového obdobia „výnimočne vysokej spotreby“ a 30-dňového obdobia v prípade zlyhania najväčšej plynárenskej infraštruktúry, čo sa nazýva aj ako pravidlo N-1. Podľa tohto pravidla má členská krajina povinnosť zabezpečiť alternatívne dodávky zemného plynu aj v prípade, ak hlavná infraštruktúra ich nie je z rôznych dôvodov schopná zabezpečiť (Európsky parlament a Rada EÚ, 2010). Toto pravidlo predpokladá rozvoj vzájomného prepojenia medzi členskými štátmi a diverzifikáciu zdrojov a prepravných trás, na čo Európska komisia reagovala vo svojich neskorších dokumentoch (pozri ďalej).

Tab. 5: Vybrané projekty EEPO v plynárenskej a elektroenergetickej infraštruktúre

Projekt	Poloha podporovaného projektu	Plánovaný príspevok (v mil. euro)
Terminál na LNG Świnoujście	Poľsko	80
Slovensko-maďarské prepojenie	Slovensko, Maďarsko	30
Rozšírenie kapacity sklad. plynu v českých huboch	Česká republika	35
Reverzný tok plynu	Česká republika, Slovensko atď.	80
Slovensko-poľské prepojenie	Slovensko, Poľsko	20

Zdroj: upravené podľa Európsky parlament a Rada EÚ (2009).

Na podporu hospodárstva členských krajín EÚ zasiahnutých ekonomickou krízou prijala Európska komisia 26. 11. 2008 Európsky plán na oživenie hospodárstva, ktorého súčasťou bol aj EEPO schválený 13. 7. 2009 (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ č. 663/2009). Úlohou projektu bolo podporiť z rozpočtu EÚ takmer 4 miliardami eur projekty v oblasti energetickej

infraštruktúry, ktorých realizácia mohla byť ohrozená prebiehajúcou ekonomickou krízou (Európska komisia, 2010b). Najväčšia časť z týchto projektov (2,365 miliardy eur) bola určená na rozvoj plynárenskej a elektroenergetickej infraštruktúry, zvýšené prostriedky majú za úlohu podporiť rozvoj veternej elektriny a program zachytávania a uskladnenia oxidu uhličitého (CCS). Komisia vyhradila časť peňazí aj na energetické projekty v strednej a východnej Európe, najmä v oblasti prepojenia sietí, diverzifikácie zdrojov a zabezpečenia spätného chodu (pozri tab. 5). Skoro všetky prostriedky projektu boli poskytnuté na konkrétne projekty do konca roku 2010 a v polovici roku 2011 bolo ukončených 9 infraštruktúrnych projektov z celkového počtu 45 podporovaných (Európska komisia, 2011a).

V novembri 2010 prijala Európska komisia stratégiu *Energia 2020*, ktorá sa sústreďuje na päť priorít a popri témach vnútorného trhu sa venuje aj otázkam energetickej bezpečnosti a energetickým vzťahom s tretími krajinami (priorita 5). Stratégia kritizuje súčasnú situáciu, keďže „napriek vážnej kríze v dodávkach zemného plynu, ktorá slúžila ako budičiek a poukázala na zraniteľnosť Európy, neexistuje spoločný prístup k partnerom, dodávateľským a tranzitným krajinám“ (Európska komisia, 2010c: 3). Podľa tohto dokumentu by v otázkach týkajúcich sa energetiky mohla EÚ „vystupovať omnoho silnejšie a účinnejšie, keby skonsolidovala svoje spoločné záujmy a ambície“ (ibid.: 4). Stratégia stanovuje štyri opatrenia, ktoré by mali posilniť vonkajší rozmer trhu s energiou EÚ a vyzýva na to, aby členské krajiny v bilaterálnych rokovaníach konali v prospech celej EÚ, nielen vo svoj vlastný, ako je tomu v súčasnosti. Aj roku 2011 venovala Európska komisia veľkú pozornosť energetickej bezpečnosti a externým energetickým vzťahom, keď publikovala niekoľko strategických dokumentov, ktoré sa týkali úplne, alebo čiastočne tejto témy. Už v marci 2011 prijala *Plán energetickej účinnosti*, ktorý má popri zabezpečení udržateľného rastu a znížení emisií skleníkových plynov zlepšiť aj energetickú bezpečnosť. Energetická účinnosť je totiž „jeden z nákladovo najúčinnějších spôsobov zvýšenia bezpečnosti dodávok energie“ (Európska komisia, 2011b: 2). V septembri toho istého roku publikovala Komisia oznámenie o zabezpečení dodávok energie a medzinárodnej spolupráci s názvom *Energetická politika EÚ: budovanie vzťahov s partnermi za hranicami EÚ* (Európska komisia, 2011c). Konceptcia vychádza z dokumentu *Energia 2020* a predstavuje súbor priorít rozvoja vonkajšej energetickej politiky EÚ. Túto považuje za „rozhodujúci faktor dovŕšenia vnútorného trhu

s energiou“, keďže predchádzajúce skúsenosti ukázali, že bilaterálne vzťahy medzi členskými štátmi a dodávateľmi energetických surovín môžu mať za následok „rozdrobenie vnútorného trhu, a nie posilnenie dodávok energie pre EÚ a jej konkurencieschopnosti“ (ibid.: 1). Konkrétnym cieľom stratégie je (1) vybudovať vonkajší rozmer vnútorného trhu EÚ s energiou, (2) posilniť partnerstvo s exportnými a tranzitnými krajinami, (3) zlepšiť prístup k udržateľnej energii pre rozvojové krajiny a (4) lepšie podporovať politiky EÚ za jej hranicami. Dokument vyzdvihuje význam externého rozmeru energetiky, ktorý zohráva podstatnú úlohu vo všetkých troch cieľoch EÚ v oblasti energetiky: zabezpečení dodávok, konkurencieschopnosti a udržateľnosti.

V nadväznosti na potrebu zlepšenia infraštruktúrneho prepojenia medzi členskými štátmi na napĺňanie cieľov strategických dokumentov, ale aj pravidla N-1 obsiahnutého v nariadení o bezpečnosti dodávok zemného plynu publikovala Európska komisia v októbri 2011 návrh nariadenia o usmerneniach pre transeurópsku energetickú infraštruktúru (Európska komisia, 2011d). Tento návrh vychádza z oznámenia *Priority energetickej infraštruktúry na rok 2020 a ďalšie roky*, ktorý Komisia predstavila v novembri 2010 a návrhu viacročného finančného rámca na roky 2014–2020, v rámci ktorého navrhla vytvorenie nástoja *Spájame Európu* na podporu energetickej infraštruktúry. Cieľom nariadenia má byť „úplná integrácia vnútorného trhu s energiou“, ako aj zaistenie bezpečnosti dodávok energetických surovín a solidarity medzi členskými štátmi (ibid.: 2). Návrh v súlade s prioritami energetickej infraštruktúry určuje transeurópske prioritné infraštruktúrne koridory, štyri v prípade elektrickej energie (zahrnuté je aj „severojužné elektrické prepojovacie vedenia v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe“), štyri v prípade plynu (vrátane „severojužného prepojenia plynovodov v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe“), jeden ropný koridor a tri prioritné tematické oblasti (Európska komisia, 2011d: príloha 1).

Popri týchto stredno- a krátkodobých nástrojoch prijala Európska komisia v decembri 2011 aj dlhodobú stratégiu v oblasti energetiky s názvom *Energetická cestovná mapa 2050*, v ktorej poukazuje na problémy a výzvy v oblasti energetickej bezpečnosti a konkurencieschopnosti, ktoré môžu nastať pri napĺňaní cieľov týkajúcich sa zníženia produkcie skleníkových plynov o 80–95 % do roku 2050 (Európska komisia, 2011e). Navrhuje súbor opatrení na dosiahnutie tohto cieľa od zvýšenia energetickej účinnosti, vyššieho zapojenia obnoviteľných zdrojov a pokračovaní využívania jadrovej

energetiky až po podporu investícií v energetickom sektore a zlepšenie spolupráce s dodávateľskými a transportnými krajinami. Stratégia predstavuje niekoľko scenárov vývoja, ktoré ponúkajú efektívne a ekonomicky uskutočniteľné zníženie emisií. Dokument zdôrazňuje potrebu zvýšenia investícií do energetiky v rámci EÚ, a tvrdí, že tieto sa prejavia v „raste, zamestnanosti, väčšej energetickej bezpečnosti a nižších cenách energií“ (Európska komisia, 2011e: 19).

Obdobie po roku 2009 je charakteristické zvýšeným záujmom zo strany inštitúcií EÚ o otázky energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov. Obe témy sa stali dôležitou súčasťou strategických energetických dokumentov, na ktorých sú založené konkrétne návrhy na nové pravidlá. Na rozdiel od plynovej krízy 2006, ktorá napriek snahám Európskej komisie nevyústila do aktivity na komunitnej úrovni, prišlo po januári 2009 k prijatiu európskej legislatívy, ktorá reaguje na konkrétne problémy v oblasti energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov a ponúka ich riešenia (napr. Nariadenie o bezpečnosti dodávok zemného plynu). Toto preukazuje aj zmenu postoja niektorých, predovšetkým starých, členských štátov, ktoré sa dlhodobo stavali záporne k vytváraniu spoločných pravidiel v externých energetických vzťahoch, ale plynová kríza 2009 ovplyvnila tento ich negatívny postoj. Napriek tomuto posunu však ešte nemožno hovoriť o existencii spoločnej harmonizovanej energetickej politiky EÚ. Najvýraznejšou prekážkou zostávajú predovšetkým rozdielne postoje členských štátov voči Rusku a jeho energetickej politike (Neuman, 2010), a z toho vyplývajúca neschopnosť EÚ hovoriť „jedným hlasom“ v externých energetických otázkach.

Cieľom tejto časti bolo analyzovať politiku Európskej únie v oblasti energetiky, pričom sa ako bod zlomu jej vývoja identifikuje východné rozšírenie EÚ v rokoch 2004 a 2007 a dve plynové krízy v rokoch 2006 a 2009. Zatiaľ čo východné rozšírenie prinieslo do EÚ 10 nových postkomunistických členov, ktorých hlavnou energetickou témou je bezpečnosť dodávok energonosičov a vzťahy s exportnými a tranzitnými krajinami, plynové krízy zvýraznili tieto ich slabé miesta a potvrdili opodstatnenosť ich snahy o presun tejto agendy na úroveň EÚ. V rámci Európskej únie postupne prichádza k posunu zamerania sa z otázok rozvoja a liberalizácie vnútorného energetického trhu k témam externej energetickej politiky a energetickej bezpečnosti. Preto tvrdím, že v súčasnosti prichádza postupne k vytváraniu spoločnej energetickej

politiky EÚ s vnútorným, ale aj vonkajším rozmerom, ktorá sa stáva komplexnou spoločnou politikou na úrovni EÚ.

Celkovo môžeme vyvodit' z analýzy vývoja politiky EÚ v oblasti energetiky niekoľko záverov. Po prvé, otázkam spojených s energetikou sa v poslednom období začalo dostávať veľmi vysokej pozornosti nielen zo strany inštitúcií EÚ, ale aj členských štátov. EÚ si v poslednom období uvedomila narastajúci význam energetického sektoru, ako aj jeho zraniteľnosť a v súčasnosti sa začala zaoberať otázkou energetickej bezpečnosti a externých energetických vzťahov. Východné rozšírenie EÚ síce nebolo jediným impulzom na rozvoj týchto tém, ale môžeme ho podkladať za jeden z najdôležitejších. Noví členovia začali nielen presadzovať preferencie smerujúce k posilneniu ich energetickej bezpečnosti pomocou presunutia zodpovednosti za externé energetické otázky na úroveň EÚ, ale aj sami (hoci za pomoci starších členov a Európskej komisie) začali iniciovať politiky a projekty, ktoré sa podieľajú na riešení týchto výziev. Po druhé, Európska komisia sa začala venovať otázkam externých energetických vzťahov a energetickej bezpečnosti už od publikovania prvej zelenej knihy v roku 2000, ale všetky členské krajiny až do obdobia po druhej plynovej kríze v roku 2009 nezdieľali jej postoje a neprišlo k presunu právomocí v oblasti externej energetiky na úroveň EÚ. Plán Európskej komisie na vytvorenie spoločnej európskej energetickej politiky v roku 2006 sa nestretol s podporou všetkých členských štátov.

Naopak, po plynovej kríze v roku 2009 bol návrh Komisie na spoločné pravidlá v bezpečnosti dodávok zemného plynu prijatý a Komisia predstavila aj ďalšie strategické dokumenty v oblasti externej energetickej politiky a energetickej bezpečnosti, ktoré tvoria základ pre budúcu legislatívu (napr. dokument Priority energetickej infraštruktúry na rok 2020 a ďalšie roky, ktorý sa stal podkladom na návrh nariadenia o usmerneniach pre transeurópsku energetickú infraštruktúru). Komisia začala byť v poslednom období omnoho kritickejšia k tým praktikám členských štátov, ktoré sa sústreďia na dosiahnutie vlastných cieľov v energetike a neberú ohľad na európsky rozmer, ako napr. bilaterálne dohody s dodávateľskými krajinami na výstavbe novej infraštruktúry a pod. Európska komisia vo svojich dokumentoch (napr. Energia 2020 alebo Energetická politika EÚ: budovanie vzťahov s partnermi za hranicami EÚ) vyzýva členské štáty k obmedzeniu takýchto bilaterálnych energetických dohôd s tretími krajinami, ktoré sú výhodné len pre zapojené štáty, naštrbujú jednotný obraz EÚ a dokonca spôsobujú aj problémy ďalším

členským štátom. Krajiny ako Nemecko alebo Taliansko však napriek tejto snahe stále radšej vyjednávajú s Ruskom na bilaterálnej úrovni, pričom energetickú bezpečnosť chápú „skôr v národných než v regionálnych pojmoch“ (Dinan, 2010: 471).

3.2 ENERGETICKÉ POLITIKY ČESKEJ REPUBLIKY, POĽSKA A SLOVENSKA

V tejto časti v krátkosti načrtnem vývoj energetiky a energetickej politiky v troch skúmaných krajinách, predovšetkým v období od pádu komunistického režimu v roku 1989 do vstupu štátov do Európskej únie v roku 2004. Cieľom nie je predstaviť vyčerpávajúci prehľad vývoja jednotlivých energetických politík, ale poskytnúť informácie o najdôležitejších prvkoch a udalostiach, ktoré mali vplyv na súčasnú podobu energetiky v troch študovaných krajinách. Z tohto dôvodu sa v podkapitole venujem predovšetkým energetickým otázkam súvisiacim so vstupom krajín do EÚ – teda jadrovej energetike v prípade Českej republiky a Slovenska a otázke využívania uhlia v Poľsku. Prístupový proces tvoril jeden z hlavných determinantov podoby energetických politík študovaných krajín, a preto mu venujem zvýšenú pozornosť. V krátkosti spomeniem aj ďalšie témy spojené s vyjednávaním v energetike, ako napr. prechodné obdobia vynechané v oblasti povinných zásob ropy a ropných surovín. Nadviažem na predchádzajúcu časť tejto kapitoly, ktorá sa zaoberala prístupovým procesom všetkých nových členov EÚ a zameriam sa predovšetkým na skúmanie troch analyzovaných štátov. Tiež sa v krátkosti venujem privatizačnému procesu v oblasti energetiky, (limitovanému) rozvoju energetickej bezpečnosti počas 90. rokov 20. storočia, ako aj niekoľkým diverzifikačným projektom. Na jednej strane hrala energetika významnú úlohu počas prístupového procesu a bola premetom záujmu politických elít z privatizačných dôvodov, na druhej strane sa energetickej bezpečnosti nevenovala na domácej úrovni až do plynovej krízy veľká pozornosť. Za hlavnú pozitívnu výnimku možno považovať snahu Českej republiky počas 90. rokov diverzifikovať dodávky ropy, ale aj zemného plynu.

Všetky tri krajiny sa museli vyrovnáť nielen so závislosťou od ruských dodávok, ale aj s problémom jednosmernej prepravnej sústavy. Táto bola pôvodne vytvorená na prepravu zemného plynu len v smere z východu na zá-

pad, teda z Ruska do satelitných štátov a západnej Európy. Tento stav bol dedičstvom z komunistického obdobia, keď Sovietsky zväz so svojimi satelitmi budoval túto prepravnú sústavu na export energetických surovín na ich územie, ako aj do západnej Európy. S opačným smerom prepravy energií sa vzhľadom na vtedajšiu politickú situáciu vôbec nepočítalo a z tohto istého dôvodu nebola považovaná za potrebnú. Rovnako neexistoval dôvod vytvárať prepojenia v smere zo severu na juh, keďže pre export do Európy a zásobovanie socialistického tábora neboli tieto potrebné vzhľadom na existenciu magistralných plynovodov a ropovodov prepravujúcich plyn v smere zo Sovietskeho zväzu na západ. Energetické dodávky pre satelity predstavovali pre Sovietsky zväz politický nástroj, ktorého význam by akákoľvek diverzifikácia znižovala. Na zásobovanie analyzovaných štátov slúžia dva plynovody: Bratstvo, ktoré bolo vybudované začiatkom 70. rokov a zásobuje Českú republiku a Slovensko, a Jamal, ktorý dodáva plyn do Poľska a bol dokončený v druhej polovici 90. rokov. Práve jednosmernosť plynovodu Bratstvo sa ukázala ako jedna z hlavných prekážok pri snahe Slovenska získať alternatívne dodávky zemného plynu počas krízy v roku 2009. Projekty analyzovaných členských štátov v oblasti diverzifikácie sa snažia vytvárať prepojenia medzi štátmi práve v smeroch, v ktorých až do krízy neexistovali – teda zo severu na juh (a naopak) a zo západu na východ (pozri ďalšiu časť kapitoly).

Česká republika

Jednou z najdôležitejších tém v oblasti energetickej politiky v súčasnosti, ale aj v rámci vyjednávania prístupových kapitol Českej republiky do EÚ, bola otázka výstavby jadrovej elektrárne Temelín. V ČR v súčasnosti fungujú dve atómové elektrárne, ktoré majú spolu 6 funkčných reaktorov – JE Dukovany (štyri reaktory) a JE Temelín (dva reaktory). Plná prevádzka prvej jadrovej elektrárne v ČR, JE Dukovany, sa začala v roku 1985, keď bol spustený jej prvý reaktor. O rok neskôr boli k sieti pripojené ďalšie dva reaktory a v roku 1987 aj posledný štvrtý reaktor. Celkový výkon štyroch reaktorov typu VVER 440213 je po rekonštrukcii, ktorá bola ukončená v máji 2012, 2040 MW (4 x 510 MW). Napriek tomu, že ide o staršiu z dvojice českých jadrových elektrární, nepredstavovala JE Dukovany v prístupovom procese Českej republiky do EÚ až taký výrazný problém, ako tomu bolo v prípade JE Temelín, ktorá sa na konci 90. rokov práve počas prístupového procesu dokončovala. O jej výstavbe bolo rozhodnuté v roku 1980 a prvé stavebné

práce sa začali v roku 1987. Dva bloky elektrárne Temelín so silnejšími reaktormi novšieho typu VVER 1000 V 320 boli spustené v roku 2002, resp. 2003 a dodávajú spolu 2000 MW elektrickej energie. Pôvodne navrhované štyri reaktory JE boli po revolúcii zredukované na dva vzhľadom na zníženie priemyselnej výroby, a z toho vyplývajúceho zmenšenia dopytu po elektrickej energii v ČR. V roku 2009 však bolo rozhodnuté o dostavbe elektrárne a v súčasnosti prebiehajú prípravné administratívne práce na výstavbe ďalších dvoch reaktorov tejto elektrárne.

Veľkou témou prístupového procesu bola jadrová energetika a dostavba JE Temelín, v rámci ktorej dominovala otázka úrovne jadrovej bezpečnosti v tomto zariadení. Z dôvodu využitia ruskej technológie, ktorá bola mnohými štátmi EÚ kritizovaná za nízke bezpečnostné štandardy, bolo hlavnou požiadavkou zo strany EÚ zlepšenie bezpečnosti reaktorov a ich prispôsobenie „západným“ bezpečnostným štandardom. Preto prišlo k zmene projektu a riadiace a bezpečnostné prvky do elektrárne dodala americká spoločnosť Westinghouse. Proti výstavbe Temelínu sa napriek týmto opatreniam veľmi intenzívne stavalo predovšetkým Rakúsko. Zintenzívneniu konfliktu dopomáhali na jednej strane prudké reakcie českých politikov, ktorí vyhlasovali, že ide o vnútroštátnu otázku, na druhej strane tu bol „rakúsky záujem urobiť z Temelína obrovskú kauzu“ (Terem, 2005: 165). V tomto období sa Česká republika ako jediná z kandidátskych krajín zapojila do sankcií, ktoré proti Rakúsku zaviedla EÚ vo februári 2000, čím ešte viac podporila vzájomný konflikt. Sankcie boli reakciou na vytvorenie koalície vlády v Rakúsku medzi ľudovcami (Österreichische Volkspartei – ÖVP) a Slobodnou stranou Rakúska (Freiheitlichen Partei Österreichs – FPÖ) pod vedením Jörga Haidera (Luif, 2012). Haider bol známy svojím negatívnym postojom k cudzincom a sankcie boli výsledkom obáv, že za jeho účasti vo vláde príde k porušovaniu ľudských práv v Rakúsku. A hoci tieto boli už v septembri toho istého roku zrušené a Únia sa dohodla, že podobné problémy bude v budúcnosti riešiť dialógom a nie nátlakom na členský štát, postoj Českej republiky v tejto oblasti ďalej napomáhal rozvoju konfliktu okolo dostavby JE Temelín. Okrem oficiálnej úrovne sa konflikt odohrával aj na úrovni environmentálnych organizácií a verejnosti, keď prichádzalo k protestom a blokovaniu hraníc medzi oboma štátmi.

Spor sa skončil uzavretím tzv. Protokolu z Melku (*Protokol z jednání mezi českou a rakouskou vládou, vedených mezi předsedou vlády Zemanem a spol-*

kovým kancléřem Schusselem za účasti komisaře Verheugena) 12. 12. 2000 medzi premiérami oboch krajín Wolfgangom Schüsselom a Milošom Zemanom, v rámci ktorého sa obe strany zhodli na potrebe vedenia dialógu s Európskou komisiou pri riešení rozdielnych postojov k JE Temelín. Dokument bol neskôr doplnený Bruselským protokolom z novembra 2001, v ktorom sa stanovili jednotlivé technické kroky potrebné na naplnenie českých záväzkov v oblasti zvýšenia jadrovej bezpečnosti. Česká republika sa v ňom zaviazala dosiahnuť vysoké bezpečnostné štandardy pri dostavbe jadrovej elektrárne. V decembri toho istého roku bol prijatý aj časový plán, ktorý stanovoval harmonogram monitorovania napĺňania záväzkov vyplývajúcich pre Českú republiku z Bruselského protokolu.

Napriek svojej intenzite však spor o bezpečnosti JE Temelín neohrozil integračné ambície ČR do Európskej únie, keďže Európska komisia nemala záujem preniesť tento problém na multilaterálnu úroveň a považovala ho predovšetkým za bilaterálny spor medzi susedmi. „Vďaka aktivite EK a predovšetkým komisára Verheugena, ktorý sa snažil udržať spor v rovine bilaterálnych vzťahov, nevedol rakúsky odpor k jadru všeobecne a Temelínu konkrétne k zablokovaniu kapitoly Energetika, resp. vstupu ČR do EÚ“ (Špičanová–Valíšková, 2011: 394). Ani Rakúsko nakoniec svojím negatívnym hlasovaním neohrozilo členstvo ČR v zoskupení a hlasovalo za členstvo svojho suseda v Európskej únii.

Napriek dlhodobému konsenzu v otázkach využitia jadrovej energie neboli všetky porevolučné české vlády pozitívne naklonené výstavbe nových jadrových blokov v elektrárni Temelín. Hlavnou výnimkou bol druhý kabinet Mirka Topolánka z rokov 2007 až 2009, ktorý sa kvôli prítomnosti Strany zelených zriekol v programovom vyhlásení dostavby jadrovej elektrárne Temelín (Špičanová–Valíšková, 2011). ODS podporovala na rozdiel od zelených jadrovú energetiku, ako aj zachovanie uhlia ako dôležitej súčasti energetického mixu. Tretí koalíčný partner KDÚ–ČSL mal v tejto otázke skôr neutrálny postoj. Programové vyhlásenie tak bolo „podstatným úspechom“ Strany zelených (Černoch–Zapletalová–Vlček, 2010: 262). V roku 2007 bola na základe programového vyhlásenia vlády vytvorená tzv. Pačesova komisia (nazvaná podľa jej predsedu Václava Pačesa, vtedajšieho predsedu Akadémie vied ČR). Táto mala za úlohu analyzovať existujúce energetické stratégie a navrhnúť vláde „ďalší postup pri zaistení energetických potrieb ČR“ (Nezávislá energetická komisia, 2008: 6).

Komisia odporučila nielen ponechať súčasnú situáciu v oblasti jadra, ale aj zvýšiť dôraz na využívanie jadrovej energie v budúcnosti. Jadrové elektrárne by tak mali v dlhodobej perspektíve vyrábať viac než polovicu spotrebovanej elektrickej energie v ČR, pričom v súčasnosti je to približne jedna tretina. Komisia tiež navrhla predĺžiť životnosť existujúcich jadrových zariadení až na 60 rokov. Atómová elektrárň Dukovany by tak mohla fungovať až do roku 2045 a súčasné reaktory JE Temelín do roku 2062. V otázke možnosti ďalšieho využívania uhlia, ako aj obnoviteľných zdrojov na výrobu elektrickej energie bola na druhej strane Pačesova komisia omnoho kritickejšia, keď počítala s útlmom ťažby uhlia a odporúčala vytvoriť hranicu pre množstvo inštalovaného výkonu podporených elektrární využívajúcich obnoviteľné zdroje (Nezávislá energetická komisia, 2008). Nasledujúca vláda sa však opäť prihlásila k podpore výstavby ďalších dvoch blokov elektrárne (Špičánová–Valíšková, 2011) a na konci roku 2009 bol zahájený proces dostavby elektrárne, pričom má prísť k výstavbe 3. a 4. bloku JE Temelín.

Okrem jadrovej energie bola ďalšou dôležitou témou prístupových rokovaní otázka doplnenia povinných zásob ropy a ropných produktov na úroveň 90 dní, ktorá bola požadovaná zo strany EÚ na základe Smernice 72/425/EEC, resp. 98/93/EC (Tosun, 2011). Len Maďarsko malo z prístupujúcich krajín dostatočné zásoby už v priebehu prístupového procesu, a preto nepotrebovalo vyjednávať prechodné obdobie v tejto oblasti. Ostatné kandidátske krajiny mali väčšie alebo menšie problémy s doplnením zásob ropy a ropných produktov na požadovanú úroveň, a tak si vyjednali čas na ich doplnenie v rozmedzí od takmer dvoch (Česká republika, Slovinsko) až do šesť rokov (Bulharsko, Rumunsko). Prístupujúce krajiny museli doplniť strategické zásoby na 90-dňovú úroveň v troch kategóriách: (1) automobilové a letecké palivá benzínového typu, (2) veľmi ľahké vykurovacie oleje, motorová nafta, petrolej a letecké palivá petrolejového typu a (3) vykurovacie oleje. Česká republika si počas prístupových rokovaní vyjednala prechodné obdobie do 31. 12. 2005, pričom do tohto dátumu splnila svoje záväzky v tejto oblasti. Úroveň zásob ropy a ropných produktov v roku 2008 a 2011 v jednotlivých kategóriách zobrazuje Tabuľka 6. Časť z týchto zásob má Česká republika uloženú v Nemecku, väčšinu z nich má ale na svojom území pri obci Nelahozeves, kde ústí ropovod IKL (podrobnosti o tomto novom ropovode pozri ďalej).

Česká republika si v prístupovom procese vyjedнала v oblasti energetiky prechodné obdobie aj v rámci liberalizácie trhu s elektrinou a plynom do konca roku 2005, resp. 2008 (Špičanová–Valíšková, 2011). K úplnému otvoreniu trhu s elektrinou (vrátane domácností) tak došlo k 1. 1. 2006, trh s plynom otvorila Česká republika v roku 2007. Dominantnú úlohu na českej domácej energetickej scéne hrá koncern ČEZ (České energetické závody), ktorý väčšinou vlastní Česká republika, konkrétne Ministerstvo financií ČR. Ako požiadavka unbundlingu v rámci liberalizačného procesu bola z firmy vyčlenená ČEPS, prevádzkovateľ prenosovej elektrickej siete (Špičanová–Valíšková, 2011).

Na rozdiel od ostatných krajín strednej a východnej Európy diverzifikovala Česká republika svoje dodávky energetických surovín už počas 90. rokov 20. storočia. Na zvýšenie energetickej bezpečnosti porevolučné české vlády vybudovali ropovodné prepojenie IKL, diverzifikovali dodávky plynu pomocou dojednania dodávok suroviny z Nórska alebo pokračovali vo výstavbe jadrovej elektrárne Temelín (Nosko–Lang, 2010). Prvým významným diverzifikačným projektom Českej republiky je ropovod IKL (Ingolstadt–Kralupy–Litvínov). Tento bol dokončený v roku 1996 a vedie z nemeckého Vohburg an der Donau do českej obce Nelahozevs, kde sa nachádza centrálné úložisko ropy s núdzovými zásobami suroviny. Využitie tohto ropovodu za 12 mld. českých korún bolo až do roku 2008 veľmi nízke, približne len 30%, čo bolo predmetom kritiky jeho hospodárnosti. V tomto roku však prišlo k 50% poklesu dodávok ruskej ropy cez ropovod Družba, čím nový ropovod získal na dôležitosti. Prerušenie dodávok ropy zo strany Ruska sa spája s vtedy vrcholiacou diskusiou o umiestnení amerického radaru na českom území (Nosko–Lang, 2010).

Druhým dôležitým projektom zvyšujúcim energetickú bezpečnosť ČR bola diverzifikácia zdrojov zemného plynu. V roku 1997 uzavrel v tom období štátny Transgaz zmluvu na dodávky zemného plynu s nóorskymi spoločnosťami Statoil, Norsk Hydro and Saga Petroleum v objeme 53 mld. m³ plynu počas nasledujúcich 20 rokov (Nosko–Lang, 2010). V súčasnosti česká republika plánuje výstavbu prípojky Gazelle, ktorá sa má napojiť na nový nemecký plynovod OPAL prepravujúci ruský zemný plyn z plynovodu Severný prúd. JE Temelín sa tiež považuje za opatrenie podporujúce energetickú bezpečnosť ČR. Po jeho dokončení sa zvýšila produkcia elektrickej energie z takzvaných bezuhlíkových zdrojov a znížila sa potreba dovozu elektriny zo

zahraničia po prípadnom odstavení existujúcich tepelných (uhľových) elektrární z environmentálnych dôvodov.

Energetická politika ČR bola v období po nežnej revolúcii najvýraznejšie ovplyvnená vstupom krajiny do Európskej únie, ako aj snahou o dobudovanie jadrovej elektrárne Temelín. Navyše, tieto dve témy boli navzájom prepojené a hoci otázka dostavby JE Temelín nakoniec nepredstavovala prekážku členstva ČR v EÚ, bola výrazne negatívnym prvkom vzájomných česko-rakúskych vzťahov. V rámci prístupového procesu si krajina vyjedнала prechodné obdobia v oblasti dobudovania zásob ropy a ropných produktov, ako aj v liberalizácii vnútorného energetického trhu. Česká republika ako jediná z trojice analyzovaných krajín prijala v 90. rokoch opatrenia znižujúce závislosť od ruských dodávok energetických surovín. Tieto mali reálny dopad na zvýšenie energetickej bezpečnosti ako v oblasti ropy (ropovod IKL), tak aj v plyne (zmluvy s nóorskymi spoločnosťami o dodávke zemného plynu).

Poľsko

Pre Poľsko hrá najdôležitejšiu úlohu v energetike, ale aj v hospodárstve celého štátu uhlie. Krajina má obrovské domáce zásoby uhlia, najväčšie v Európe, ktoré by pri súčasnej úrovni ťažby mohli vydržať ešte minimálne niekoľko desaťročí (IEA, 2011). Prevažne ide o kvalitné čierne uhlie s veľmi vysokým obsahom uhlíka a malým podielom odpadových látok (antracit), ale krajina má aj pomerne veľké zásoby menej kvalitného lignitu. Medzinárodná energetická agentúra uvádza zásoby na úrovni 12,6 (antracit), resp. 3,8 miliárd ton (lignit), hoci rozsah preukázaných rezerv, ako aj odhady predpokladaných zásob výrazne variujú (IEA, 2011). Uhlie je však v Poľsku omnoho viac, problémom je v súčasnosti ekonomická efektívnosť ťažby väčšiny existujúcich zásob (ktoré sú omnoho väčšie ako uvedené čísla). Poľsko tieto svoje zásoby intenzívne využíva a v súčasnosti je najväčším producentom uhlia spomedzi členských štátov EÚ (Nyga-Lukaszewska, 2011). Uhlie má najširšie uplatnenie pri výrobe elektrickej energie, ktorej až približne 95 % pochádza práve z tepelných elektrární spaľujúcich uhlie (zastúpenie v jednotlivých rokoch variuje o niekoľko percent). Vďaka rozsiahlym zásobám domácej suroviny je uhlie považované za základ energetickej bezpečnosti krajiny. Vzhľadom na vysokú spotrebu uhlia pri výrobe elektrickej energie však Poľsko musí od roku 2008 dovážať uhlie zo zahraničia, predovšetkým z Ruska. Podiel ruských dodávok pritom predstavuje asi 70 % z dovozu (IEA, 2011).

Hlavným problémom v súvislosti s týmto spôsobom výroby elektrickej energie je vysoká produkcia emisií, keď až tri štvrtiny emisií vyprodukovaných v Poľsku vznikajú práve pri výrobe elektrickej energie (IEA, 2011). Energetika bola pritom ku koncu komunistickej éry najväčším znečisťovateľom v celom regióne strednej Európy. Pojmom „čierny trojuholník“ sa označovali tri krajiny, Československo, východné Nemecko a Poľsko, v ktorých ťažký priemysel a energetika spôsobovala závažné environmentálne problémy spojené s emisiami. Tieto sa výrazne prejavovali ako na životnom prostredí (kyslý dážď spôsoboval okrem iného aj úhyn stromov), tak aj na kvalite života obyvateľov, ktorých priemerný vek dožitia bol o 3–6 rokov nižší v porovnaní s priemerom v ostatných regiónoch (Ürge-Vorsatz–Miladinova–Paizs, 2006). Potreba výroby veľkého množstva elektrickej energie bolo daná charakterom hospodárstva týchto krajín. Priemysel socialistických štátov bol veľmi náročný na energiu, čo bolo zapríčinené nevhodnou spotrebou, pričom výroba prebiehala v zastaraných elektrárňach (ibid.). Z týchto dôvodov bola energetika a predovšetkým téma emisií jednou z hlavných tém prístupového procesu Poľska do Európskej únie.

Poľská vláda sa aktívne snaží o redukciu emisií v energetike napr. aj pilotným projektom zachytávania a ukladania oxidu uhličitého (CCS), ktorý je podporený zo strany EÚ v rámci Európskeho energetického programu na oživenie schváleného v roku 2009 (viac pozri v predchádzajúcej časti). V rámci projektu, ktorý sa realizuje v elektrárni Bełchatów spaľujúcej lignit (ktorý obsahuje málo uhlíka a pri jeho spaľovaní vzniká veľké množstvo splodín), sa budú skúmať možnosti ukladania oxidu uhličitého v troch lokalitách v blízkosti elektrárne. Najväčšie doterajšie zníženie produkcie emisií bolo však spôsobené výrazným poklesom činnosti energeticky náročných sektorov poľského hospodárstva po páde železnej opony v roku 1989. Toto zníženie produkcie emisií bolo len pasívne, a teda ku skutočnému zníženiu produkcie emisií, ktoré by bolo spôsobené konkrétnymi krokmi, ešte neprišlo. Aktívny prístup v tejto oblasti, ako napr. spomínaný CCS projekt, na Poľsko ešte len čaká (Nyga–Łukaszewska, 2011).

Domáce priority Poľska v oblasti energetickej bezpečnosti sú: (1) racionálne využívanie domácich plynových zásob, (2) zvyšovanie kapacít zásobníkov na zemný plyn až na úroveň 3,8 mld. m³, (3) diverzifikácia dodávok plynu a (4) zabezpečenie alternatívnych zdrojov energie vrátane vybudovania jadrových zariadení (Samson, 2010). Hlavným strategickým dokumen-

tom, ktorým sa riadi energetická politika Poľska, je v súčasnosti Energetická politika Poľska do roku 2030 prijatá v roku 2009. Jadrová energetika je jedným z jej základných cieľov, pričom dokument podporuje pomerne prudký rozvoj jadrovej technológie v krajine. Prvá atómová elektrárňa by mala začať prevádzku v roku 2022 a do roku 2030 je plánovaná výstavba jadrových zariadení s celkovým výkonom 4500 MW (IEA, 2011).

Poľsko síce dnes nemá funkčnú jadrovú elektrárňu, ale plány na jej výstavbu existujú už od konca 70. rokov 20. storočia. Prípravné práce na stavbe poľskej atómovej elektrárne boli spustené v blízkosti obce Żarnowiec v roku 1982 (Terem, 2005). Pôvodne mala byť elektrárňa so štyrmi reaktormi VVER 440 uvedená do prevádzky v roku 2000, ale vzhľadom na odpor verejnosti zapríčinený nehodou v Černobyle v roku 1986 boli práce na stavbe v roku 1990 zastavené. Téma jadrovej energetiky sa opäť dostala do popredia v roku 2005, keď poľská vláda rozhodla o vybudovaní novej elektrárne. Poliaci už intenzívne neodmietajú výstavbu atómovej elektrárne a obyvatelia lokalít, o ktorých sa uvažuje pri výstavbe elektrárne, ju vítajú, keďže ju vnímajú ako ekonomickú príležitosť pre región (Nyga-Lukaszewska, 2011). Hlavným dôvodom na výstavbu je nedostatok produkčnej kapacity na severe Poľska, kde sa s výstavbou novej elektrárne počíta. Väčšina zásob uhlia je totiž na juhu krajiny, kde sa nachádza aj najviac tepelných elektrární. Vyrobenú elektrickú energiu je potrebné prepravovať na veľké vzdialenosti, čo predstavuje z hľadiska stability a kvality elektrickej siete problém. Plány na výstavbu jadrového zariadenia neprerušila ani nehoda vo Fukušime na jar 2011. Na jeseň 2011 boli oznámené tri lokality, v rámci ktorých sa uvažuje o vybudovaní elektrárne a medzi ktorými je aj pôvodná lokalita Żarnowiec. Navyše Poľsko má v prevádzke aj funkčný výskumný reaktor v meste Otwock-Świerk približne 30 km od Varšavy.

V porovnaní s ďalšími dvoma analyzovanými krajinami je zastúpenie zemného plynu v energetickom mixe krajiny omnoho nižšie a Poľsko dováža najmenej zemného plynu z Ruskej federácie z celkovej domácej spotreby. Produkuje totiž približne až tretinu spotreby doma a svoj import zo zahraničia diverzifikovalo, pričom dováža zemný plyn ako z Nemecka, tak aj zo strednej Ázie (Nyga-Lukaszewska, 2011). Vláda však napriek tomuto výrazne podporuje diverzifikačné projekty, pričom najdôležitejší projekt je LNG terminál Świnoujście, ako aj severojužný energetický koridor. V oblasti plynu hrá tiež dôležitú úlohu bridlicový plyn, ktorý by podľa optimistických

predpovedí mohol pokryť celkovú spotrebu plynu krajiny a dokonca by tieto zásoby mohli spraviť z Poľska vývozcu zemného plynu. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia (približne okolo roku 2009) sú dnešné odhady omnoho konzervatívnejšie a bridlicový plyn sa už nepovažuje za jednoznačnú odpoveď na otázku energetickej bezpečnosti.

Významnú úlohu v tranzícnom procese v 90. rokoch zohrala aj klesajúca energetická náročnosť hospodárstva krajiny. V tomto období patrilo Poľsku prvé miesto v zlepšovaní energetickej náročnosti priemyslu, ale aj iných odvetví národného hospodárstva spomedzi krajín strednej a východnej Európy. Tento trend možno vysvetliť niekoľkými dôvodmi. Po prvé, väčší podiel na energetickom mixe získal efektívnejší zemný plyn, hoci uhlie zostáva stále prvoradým zdrojom pre krajinu. Rovnako aj novovzniknuté súkromné firmy, ktoré nahradili nehospodárne štátne podniky, sa rýchlejšie prispôbili rastúcim cenám energií zvýšením energetickej efektívnosti svojej výroby. Posledným dôvodom zníženia energetickej náročnosti je zníženie spotreby domácností, ktoré bolo zapríčinené popri aktívnej podpore zvyšovania energetickej efektívnosti zo strany vlády aj narastajúcimi cenami energií (Ürge-Vorsatz–Miladinova–Paizs, 2006). Proces tranzície a predovšetkým liberalizácie však nebol úplne plynulý, pričom veľkou prekážkou pri otvaraní energetického trhu v Poľsku bol pomalý proces privatizácie v oblasti elektrickej energie a plynu. Tento bol spôsobený odmietaním privatizácie energetických spoločností mnohými politickými predstaviteľmi. Proces vyústil do existencie niekoľkých vertikálne integrovaných spoločností, ktoré boli nasledovníkmi bývalých monopolov a ktoré bránili efektívnemu fungovaniu trhových mechanizmov (Nowak, 2007).

Rovnako ako Česká republika aj Poľsko muselo v prístupovom procese rokovať o povinných zásobách ropy a ropných produktov, keďže nemalo 90-dňové zásoby suroviny. Krajina začala so zvyšovaním zásob komodity už v roku 1998, ale aj tak si v tejto oblasti dojednala výnimku vzhľadom na potrebu výrazne zvýšiť svoje zásoby na úroveň požadovanú EÚ. Pôvodne dosahovali poľské zásoby len sedem dní priemernej spotreby, pričom zo strany EÚ bolo požadovaných 90. Z tohto dôvodu si vynegociovalo pomerne dlhé prechodné obdobie až do konca roku 2008 (31. 12.), teda takmer 5 rokov od vstupu do Európskej únie (Tosun, 2011). Napriek tomuto dlhému prechodnému obdobiu už v roku 2008 malo zásoby výrazne väčšie ako požadovala EÚ vo všetkých troch kategóriách (pozri tab. 6). Toto platilo predovšetkým

v kategórii vykurovacích olejov, kde ale väčšina nových členov nemala väčšie problémy dosiahnuť požadované zásoby a v mnohých prípadoch ich aj viacnásobne prekročili. Napríklad Maďarsko malo v roku 2011 zásoby v kategórii III na úrovni 589 dní (Tosun, 2011).

Slovensko

Podobne ako v prípade Českej republiky aj prístupový proces SR do Európskej únie sa v oblasti energetiky sústredil predovšetkým na tému jadrovej energie. Slovensko produkuje ešte väčší podiel svojej elektrickej energie v atómových elektrárňach (vyše jednej polovice) a vzhľadom na toto výrazné zastúpenie v energetickom mixe bolo využívanie jadra jednou z kľúčových tém nielen v rámci negociačnej kapitoly energetika, ale aj celého prístupového procesu. Požiadavky smerom na Slovensko nemali však len charakter zvýšenia jadrovej bezpečnosti jadrových elektrární. V prípade dvoch blokov JE Jaslovské Bohunice (elektráreň V1) Európska komisia požadovala ich úplné uzavretie a ukončenie prevádzky. Toto malo výrazný dopad nielen na priebeh prístupového procesu, ale aj na domácu scénu, pretože voči takémuto kroku sa zdvihla vlna odporu zo strany profesných organizácií, ale aj politickej opozície. Téma zostala aktuálnou aj po vstupe krajiny do EÚ, keďže k uzavretiu malo prísť ku konci roku 2006, resp. 2008. Ostatné slovenské atómové reaktory prešli na základe požiadaviek Únie, rovnako ako v Českej republike, výrazným zvýšením jadrovej bezpečnosti a zlepšením bezpečnostných štandardov, aby dosiahli úroveň požadovanú EÚ. V súčasnosti sú na Slovensku v prevádzke spolu štyri reaktory – dva v JE Jaslovské Bohunice (elektráreň V2) a dva v JE Mochovce, kde sa ukončuje dostavba ďalších dvoch reaktorov (dokončené mali byť v roku 2013 a 2014).

Prvá atómová elektráreň na území Slovenskej republiky, ktorá sa označuje ako A1, bola postavená v roku 1972 v Jaslovských Bohuniciach. Po dvoch haváriách v roku 1976 a 1977 sa prevádzka reaktoru prvej generácie s výkonom 150 MW už neobnovila, keďže v tom čase už bola vo výstavbe elektráreň V1. A1 bola vybudovaná na základe ponuky zo Sovietskeho zväzu, ktorý dodal technológiu. Československo bolo na stavbu reaktora vybrané z dôvodu zásob uránovej rudy (reaktor využíval urán ako palivo) a existujúceho technologického zázemia. Krajina mala bohatú tradíciu ťažkého priemyslu a strojárstva, a teda aj personálne kapacity potrebné na prevádzku jadrovej elektrárne (Terem, 2005). Dva reaktory elektrárne V1 boli spustené do pre-

vádzky roku 1979, resp. 1985. Išlo o reaktory typu VVER 440/230 s výkonom 440 MW, ktoré sa ukázali ako hlavný problémový bod slovenskej snahy o členstvo v EÚ. Elektrárňou V2 v Jaslovských Bohuniciach, ktorá bola spustená v roku 1984, resp. 1985, využívala novšie typy reaktorov VVER 440 model 230, ktoré síce tiež nedosahovali požadované bezpečnostné parametre, ale ich bezpečnosť bolo možné zvýšiť na požadovanú úroveň. Toto sa podľa Komisie v prípade predchádzajúceho typu reaktorov nedalo, a preto EK požadovala ukončenie ich prevádzky. Hlavným problémom bola neexistencia kontajntmentu (*containment*), teda betónového obalu reaktora, ktorý zachytí únik látok v prípade poškodenia primárneho okruhu reaktora.

Misie Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu prebiehajúce v 90. rokoch 20. storočia potvrdili potrebu zvyšovania štandardov bezpečnosti všetkých slovenských jadrových zariadení vzhľadom na nízke bezpečnostné normy v Sovietskom zväze, z ktorých existujúce bezpečnostné opatrenia jadrových elektrární vychádzali. Jedine rakúske expertízy považovali bezpečnosť elektrární za natoľko nízku, že požadovali okamžité ukončenie ich prevádzky (Terem, 2005). Negatívny postoj Rakúska k jadrovej energii na Slovensku sa prejavil aj pri dostavbe JE Mochovce, ktorá prebiehala počas 90. rokov, teda aj počas negociácií SR s Európskou komisiou o vstupe krajiny do EÚ. Výstavba JE Mochovce sa začala na základe rozhodnutia vlády ČSFR z roku 1978, bloky 1 a 2 boli spustené do prevádzky v rokoch 1998, resp. 2000. Dlhý čas stavby elektrárne bol spôsobený úpadkom projektu po revolúcii v roku 1989, keď sa projekt pre nedostatok prostriedkov na dostavbu zastavil. Vo výstavbe sa opäť pokračovalo po roku 1995, keď sa do projektu zapojilo veľké medzinárodné konzorcium zložené ako z ruských, tak aj „západných“ firiem. Predovšetkým v období tesne po nežnej revolúcii rakúski predstavitelia, ale aj verejnosť vyjadrovali pochybnosti o bezpečnosti reaktorov v Jaslovských Bohuniciach a neskôr aj v Mochovciach. Počas 90. rokov prijal rakúsky parlament niekoľko uznesení požadujúcich zatvorenie slovenských jadrových reaktorov, resp. žiadajúcich zastavenie ich výstavby (napr. rezolúcia z roku 1995 alebo rezolúcia z roku 1998 tesne pred spustením prvého bloku JE Mochovce). Téma sa pravidelne prerokovávala na najvyššej úrovni, rovnako aj rakúske a slovenské environmentálne organizácie spoločne protestovali proti využívaniu jadrovej energie.

Nie úplne známym faktom však je, že Rakúsko má vlastnú dokončenú, no nikdy nespustenú, jadrovú elektrárňu pri meste Zwetendorf. Elektrárňou bola

postavená v 70. rokoch, ale po odmietavom referende z 5. 11. 1978 nebola spustená do prevádzky. V plebiscite sa vyjadrilo tesnou väčšinou 50,47 % zúčastnených voličov proti výrobe elektrickej energie pomocou jadrovej technológie, a tak ostala hotová elektrárňa nefunkčná (Luif, 2012). Rovnako ako v prípade sporov o JE Temelín sa aj pri slovensko-rakúskych sporoch o dostavbe JE Mochovce Európska komisia vyjadrovala umiernené. Zastávala pritom postoj, že ide o bilaterálny problém, ktorý nechce prenášať na úroveň EÚ. Nakoniec táto otázka neohrozila členstvo SR v spoločenstve, keďže ešte pred začatím oficiálnych negociácií s Komisiou v roku 1999 stanovila vláda SR pod vedením Mikuláša Dzurindu dátum odstavenia dvoch blokov elektrárne V1 v Jaslovských Bohuniciach na 31. 12. 2006 a 31. 12. 2008. Európska komisia podporila proces odstavenia dvoch reaktorov V1 v JE Jaslovské Bohunice v období 1999–2006 spolu sumou 180 miliónov eur a v rokovaní o ďalších kompenzáciách sa pokračovalo aj v nasledujúcom období.

O odstavení dvoch blokov V1 sa však uvažovalo už aj v predchádzajúcom období. Ešte v roku 1993 Vláda SR schválila novú koncepciu energetickej politiky, v ktorej upustila od výstavby vtedy plánovanej jadrovej elektrárne Kecerovce (pri Košiciach), ale naďalej podporovala výstavbu štyroch blokov JE Mochovce. Dva reaktory elektrárne V1 v Jaslovských Bohuniciach mali byť odstavené na základe rezolúcie Národnej rady SR z roku 1994 pôvodne v roku 2000 (Terem, 2005). Na V1 však od roku 1996 do 1999 prebehla rozsiahla rekonštrukcia, ktorá spochybňovala dodržanie prvotného dátumu odstavenia reaktorov. Rovnako aj na elektrárni V2 prebiehali počas 90. rokov rozsiahle rekonštrukčné práce, ktoré mali za úlohu zlepšiť jej bezpečnostné štandardy. Ďalšia modernizácia týchto dvoch blokov elektrárne v období rokov 2002–2010 umožnila zvýšenie výkonu reaktorov na 505 MW (podobne ako na JE Dukovany). 31. 12. 2006 prišlo podľa plánu k odstaveniu prvého bloku elektrárne V1, 31. 12. 2008 k zastaveniu prevádzky aj druhého reaktora. Kvôli plynovej kríze medzi 7. a 18. 1. 2009 chcela Vláda SR znova spustiť druhý reaktor V2, ktorý bol odstavený len od konca predchádzajúceho roku. Ale Európska komisia sa vyjadrila k takémuto kroku negatívne, pričom tvrdila, že takýto krok by znamenal porušenie prístupovej zmluvy, a preto k jeho opätovnému spusteniu nakoniec nedošlo.

K ďalšej dôležitej téme predvstupových rokovaní patrila potreba vytvoriť strategické zásoby ropy a ropných produktov. Slovensko, podobne ako Poľsko, požadovalo, a aj sa mu podarilo vyjednať prechodné obdobie na

zväčšenie zásob na úroveň 90 dní do 31. 12. 2008 (Tosun, 2011). Slovensko doplnilo svoje strategické zásoby suroviny postupne. Zatiaľ čo v roku 2002 boli na úrovni 40 dní priemernej spotreby, v roku vstupu do EÚ to bolo 47 dní a objem zásob sa mal každý rok zvyšovať o niekoľko dní priemernej spotreby až na požadovanú úroveň. Ako však vidno z Tabuľky 6, tento harmonogram nebol úplne naplnený. Krajine sa nepodarilo dosiahnuť záväzok v roku 2008 v kategórii I, pričom v ďalších dvoch kategóriách ho splnilo. Následne v roku 2011 splnila krajina svoje záväzky voči EÚ v tejto oblasti komplexne. Prechodné obdobie bolo vynegocované aj v oblasti liberalizácie, keď sa 1. 1. 2005 úplne otvoril trh s elektrickou energiou pre veľkoodberateľov.

Tab. 6: Priemerné zásoby ropy a ropných produktov v roku 2008 a 2011

Členská krajina	Prechodné obdobie	Kategória I		Kategória II		Kategória III	
		2008	2011	2008	2011	2008	2011
Česká republika		98	110	92	105	127	151
Poľsko		114	123	113	115	198	380
Slovensko		86	96	85	96	93	107

Zdroj: upravené podľa Tosun (2011).

Na rozdiel od Českej republiky nepodniklo Slovensko až do plynovej krízy v roku 2009 žiadne konkrétne kroky na zvýšenie svojej energetickej bezpečnosti. Ani predchádzajúca podobná kríza v roku 2006 nespôsobila zmenu v predpoklade, že „k zastaveniu dodávok jednoducho nemôže dôjsť“ (Rusnák, 2010). Navyše žiadna zo slovenských vlád nemala výrazný záujem venovať sa energetike v strategickej perspektíve a väčšina krokov v tejto oblasti bola nasmerovaná na napĺňanie konkrétnych čiastkových záujmov a nie na komplexné riešenie energetickej bezpečnosti (Nosko, 2009). Prijaté strategické dokumenty boli málo ambiciózne a len okrajovo sa dotýkali témy bezpečnosti, s výnimkou Stratégie energetickej bezpečnosti, ktorá bola prijatá až v roku 2008 (ibid.). Môžeme identifikovať dva dôvody takéhoto postoja k energetickej bezpečnosti: (1) vnímaná, ako aj skutočná pozícia Slovenska ako prepravcu ruského zemného plynu a ropy a (2) načasovanie privatizácie energetickeho sektora (Nosko–Ševce 2010). V období pred krízou 2009

bolo Slovensko veľmi pasívne v oblasti diverzifikácie a aktívne nepristúpilo k navrhovaným projektom, ako napr. nórsko-poľské prepojenie, ktoré mohlo pokračovať cez Slovensko až do Maďarska. Toto demonštruje, akú nízku váhu dávali slovenské vlády otázke bezpečnosti dodávok energetických surovín (ibid.). Po druhé, privatizácia prebehla ešte predtým, ako boli vytvorené plány na diverzifikáciu. Začala zásobníkmi plynu, firmou NAFTA, a. s., ktorej časť akcií kúpila v roku 1994 spoločnosť Gas de France a takmer polovicu akcií spoločnosti z okolia vtedajšieho premiéra Vladimíra Mečiara. V roku 2002 bolo predaných 49 % akcií SPP spoločnosti Slovak Gas Holding, konzorcium E.ON Ruhrgas, GdF Suez a pôvodne aj Gazpromu, ktorý však nakoniec ostal mimo privatizácie (ibid.). Neexistencia diverzifikačných plánov podporila nezáujem investorov o túto oblasť. Až po plynovej kríze prijalo Slovensko rad opatrení, ktoré mali zabrániť opakovaniu takejto udalosti a aktívne sa zapojilo aj do medzinárodných projektov (Rusnák, 2010).

Hlavnou energetickou témou pre Slovensko nielen v období do vstupu do EÚ, ale aj po roku 2004 bola požiadavka na odstavenie dvoch blokov jadrovej elektrárne V1 v Jaslovských Bohuniciach. Európska komisia túto požiadavku podporovala argumentmi o nízkej bezpečnosti elektrárne a nemožnosti ju modernizovať do takej miery, aby spĺňala bezpečnostné štandard EÚ. K odstaveniu reaktorov prišlo ku koncu roku 2006, resp. 2008. Slovensko si v prístupovom procese vynegociovalo prechodné obdobia na doplnenie strategických zásob ropy a ropných produktov, ako aj prechodné obdobie na otvorenie trhu s elektrickou energiou pre veľkoodberateľov. Na rozdiel od Českej republiky nebolo Slovensko aktívne v otázke energetickej bezpečnosti, až do roku 2009 sa nepodieľalo na diverzifikačných projektoch.

Hlavným cieľom tejto podkapitoly bolo v krátkosti predstaviť vývoj energetiky a energetickej politiky v skúmaných troch nových členských štátoch Európskej únie. Poukázal som na hlavné výzvy v tejto oblasti, ktoré stáli pred Českou republikou, Poľskom a Slovenskom v období hospodárskej tranzície počas 90. rokov a ktoré úzko súviseli s ich integračným prístupom do Európskej únie. V prípade Českej republiky a Slovenska išlo predovšetkým o tému jadrovej energetiky, hlavnými otázkami pre Poľsko boli predovšetkým emisie a úloha uhlia v domácom energetickom mixe. Cieľom tejto sekcie nebolo predstaviť vyčerpávajúci prehľad skúmaných oblastí. Jej úlohou bolo predstaviť len základné črty a prispieť k prekvapujúco limitovanej lite-

ratúre zaoberajúcej sa energetikou a energetickou politikou skúmaných štátov. V nasledujúcej časti sa budem venovať severojužnému plynovodnému prepojeniu ako najdôležitejšiemu diverzifikačnému projektu analyzovaných krajín v súčasnosti.

3.3 SPOLUPRÁCA NA REGIONÁLNEJ ÚROVNI – SEVEROJUŽNÝ PLYNOVÝ KORIDOR

Plynová kríza v roku 2009, ktorá sa prejavila úplným prerušením dodávok zemného plynu cez plynovod Bratstvo po prvýkrát v 40-ročnej histórii ruského exportu do Európy, je hodnotená prevažne negatívne (Baláž–Zábojník, 2009; Neuman, 2010). Je to míľnik, ktorý ukončil vnímanie Ruska ako spoľahlivého dodávateľa energie do Európy, obraz, ktorý bol narušený už predchádzajúcou krízou v roku 2006. Až udalosti z roku 2009 so svojimi vážnymi dôsledkami pre hospodárstva niektorých členských štátov EÚ potvrdili riziko spoliehania sa na Rusko ako na jediného, resp. hlavného dodávateľa energetických surovín. Na druhej strane však môžeme túto skúsenosť hodnotiť aj pozitívne, pretože kríza prinútila členské štáty EÚ hľadať alternatívne dodávky zemného plynu a znamenala snahu dosiahnuť spoločný postup v otázkach energetickej bezpečnosti. Napriek tomu, že tieto témy boli už dlhodobejšie v centre pozornosti predovšetkým nových členských štátov, prevládala najmä pasívny prístup a konkrétne kroky na zvýšenie energetickej bezpečnosti chýbali. A práve plynová kríza spôsobila zmenu nazerania na tému zabezpečenia dodávok energetických surovín smerom k aktívnejšiemu postoju.

Táto časť analyzuje vývoj spolupráce krajín Vyšehradskej štvorky (V4), pozostávajúcej z Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenska, v oblasti bezpečnosti dodávok zemného plynu pred plynovou krízou v roku 2009 a po nej. Túto krízu považujem za bod zlomu, ktorý spôsobil zmenu nazerania týchto krajín na bezpečnosť dodávok zemného plynu a energetickej bezpečnosti vo všeobecnosti z dlhodobých proklamácií na stredno- až krátkodobé konkrétne aktivity. Táto zmena sa najvýraznejšie prejavila na zvýšení regionálnej spolupráce v rámci V4 a vytvorení projektu severojužného energetického koridoru, ktorý má spájať všetky štyri krajiny (ako aj ďalšie krajiny strednej a východnej Európy) a zvýšiť ich energetickú bezpečnosť nielen v oblasti zemného plynu. Plynová kríza v roku 2009 výrazne podporila vzájomnú spoluprácu medzi kra-

jinami V4 v oblasti bezpečnosti dodávok zemného plynu, a preto slúžila ako liek na (minimálne hlavné) problémy v tejto oblasti.

Táto podkapitola pokračuje v analýze spolupráce krajín V4 v oblasti energetickej bezpečnosti v období pred plynovou krízou v roku 2009. Poukazuje na to, že spolupráca bola veľmi obmedzená, dala by sa dokonca označiť za neexistujúcu, napriek podobnej kríze v roku 2006. Plynová kríza 2009 prekvapila niektoré krajiny V4 a zastihla ich nepripravené (predovšetkým Slovensko), keďže dovtedy nevytvorili dostatočné nástroje na zvládanie podobných situácií, či na národnej alebo regionálnej úrovni. Následne analyzujem vývoj v období po kríze, ktoré bolo charakteristické zvýšeným záujmom o spoluprácu v energetickej bezpečnosti v rámci regiónu V4, ako aj narastajúcimi požiadavkami na podporu navrhovaných infraštruktúrnych projektov zo strany EÚ. Najviditeľnejším príkladom spolupráce, ktorá vyústila do konkrétnych aktivít, je plánované vybudovanie severojužného plynového prepojenia medzi poľským (Świnoujście) a chorvátskym (Adria) LNG terminálom. Toto prepojí všetky krajiny V4 a zvýši ich energetickú bezpečnosť vďaka diverzifikácii dodávok zemného plynu.

Spolupráca medzi krajinami V4 v oblasti energetiky pred rokom 2009

Spolupráca krajín V4 v energetike pred plynovou krízou v roku 2009 sa dá označiť za neexistujúcu, resp. veľmi limitovanú. Riešenia existujúcich a pomenovaných problémov spojených s energetickou bezpečnosťou sa nehľadali na regionálnej úrovni, krajiny V4 v tomto období nevytvárali spoločné energetické projekty s celoregionálnym významom. Predstavitelia krajín V4 sa stretávali na úrovni ministrov zodpovedných za energetiku, kde sa diskutovali otázky energetickej bezpečnosti a dodávok energetických surovín, a táto téma bola tiež súčasťou rokovaní vrcholných predstaviteľov na samitoch. Vzájomná spolupráca však neprekročila úroveň proklamačných cieľov a nikdy neprišlo k vytvoreniu konkrétnych energetických projektov zameraných na riešenie aktuálnych problémov. Téma energetickej bezpečnosti sa najčastejšie spomínala v súvislosti s požiadavkami na inštitúcie EÚ, aby sa začali zaoberať touto otázkou. Skupina podporovala snahy Európskej únie (a predovšetkým Európskej komisie) v oblasti energetickej bezpečnosti, ale samotné krajiny nepredstavili žiaden spoločný projekt v tejto oblasti. Ani plynová kríza v roku 2006 nespôsobila zvýšenie spolupráce medzi krajinami V4, hoci znamenala prelom v aktivite Európskej komisie v oblasti energetickej

bezpečnosti (pozri prvú časť kapitoly). Treba však dodať, že skúmané štáty nevenovali v období pred plynovou krízou 2009 zvýšenú pozornosť otázkam energetickej bezpečnosti ani na domácej úrovni.

Vstup do EÚ bol hlavnou prioritou krajín V4 pred rokom 2004, a preto aj spoločná spolupráca smerovala k naplneniu tohto cieľa. Po vstupe do EÚ krajiny V4 pomerne ťažko hľadali novú spoločnú tému, ktorú by mohli rozvíjať v rámci regionálnej spolupráce. Jedným z hlavných tém sa stala spolupráca s východnými susedmi EÚ. Do tejto agendy však nebola energetika až do roku 2009 zahrnutá. Energetika patrila medzi hlavné témy regionálnej spolupráce len okrajovo, a to najmä cez klimaticko-energetický balíček, ale ani tomu nebola venovaná veľká pozornosť vzhľadom na rozdielne postoje niektorých krajín, predovšetkým Poľska. Najvýraznejší projekt krajín zoskupenia do roku 2009, Európske jadrové energetické fórum vytvorené v roku 2007, je bilaterálnym projektom Slovenska a Českej republiky a nevzniklo ako súčasť V4. Energetickej bezpečnosti a bezpečnosti dodávok zemného plynu z Ruskej federácie sa spolupráca venovala len veľmi okrajovo a nepredstavovala významnejšiu tému spoločných rokovaní. Ak sa o téme na stretnutiach diskutovalo, rokovania nevyústili do vytvorenia spoločných projektov, ktoré by reagovali na regionálne problémy ako napr. zvýšenie energetickej bezpečnosti, ale ich výsledkom boli proklamácie o potrebe aktivity v tejto oblasti a podpore pre snahy EÚ o riešenie týchto problémov. Napríklad na stretnutí v roku 2007 premiéri krajín V4 zdôraznili, že „energetická bezpečnosť má dôležitý strategický význam pre udržateľnosť ekonomického vývoja v Európe a požadovali väčšiu koordináciu v tejto oblasti“ na úrovni EÚ (Press statement, 2007).

Krajiny V4 sa často stretávajú v širších formátoch označovaných ako V4+ s ďalšími štátmi zo strednej Európy (V4 plus B3 – pobaltské štáty, alebo aj ďalšími krajinami – Rakúsko, Bulharsko, Rumunsko, Slovinsko) pri diskusiách o širších otázkach regionálneho významu. Jednou z oblastí, ktorým sa venujú, je aj energetická bezpečnosť a táto téma bola na programe stretnutí aj v období pred plynovou krízou 2009. Diskusie a závery sa však sústredili predovšetkým na všeobecnú úroveň a podobne ako pri rokovaní na úrovni V4 nevyústili do žiadnych konkrétnych aktivít, ktoré by reagovali na identifikované problémy. Záverečné stanoviská rovnako vyzývali inštitúcie EÚ na intenzívnejšie riešenie otázky energetickej bezpečnosti. Vynikajúcim príkladom je vyhlásenie ministrov zahraničných vecí krajín V4+ (spolu s Bulhar-

skom, Estónskom, Litvou, Lotyšskom, Rumunskom a Švédskom) po stretnutí vo Varšave 24. 11. 2008, ktorí vyjadrili „nádej, že počas [nadhádzajúceho] českého a švédskeho predsedníctva Rada EÚ vyšle jasný a silný politický signál pre ďalšiu implementáciu a rozvoj európskej politiky pre bezpečnosť energetických dodávok ako aj životaschopného a dobre integrovaného energetického trhu EÚ“ (Press statement, 2008a). Podobne aj stretnutie premiérov krajín V4 a pobaltských krajín (teda vo formáte V4 + B3) 5. 11. 2008 vyzvalo Európsku komisiu, aby sa venovala otázkam bezpečnosti dodávok energetických surovín. Záverečné vyhlásenie tohto stretnutia prehlasovalo, že „EK by mala vydláždíť cestu pre diverzifikáciu energetických zdrojov a trás ich dodávok do EÚ“ (Press statement, 2008b). Na druhej strane, komuniké uzatvárajúce samit prezidentov krajín V4 v roku 2008 sa energetickými otázkami nezaoberalo vôbec. Čo je však veľmi zaujímavé a z dnešného uhla pohľadu ťažko predstaviteľné, je fakt, že energetika nebola na programe počas stretnutia medzi V4 a Ukrajinou v apríli 2008 (Press statement, 2008c). Spolu so Švédskom diskutovali krajiny Vyšehradskej štvorky o oblastiach spoločného záujmu a možnej spolupráce, možnostiach rozvoja regionálnych projektov a zjednodušení vízového styku alebo vyjednávani zóny voľného obchodu medzi Ukrajinou a EÚ, ale energetika nebola medzi prejednávanými témami. Kríza z roku 2009 výrazne posunula diskusiu medzi krajinami V4 a Ukrajinou práve k energetike a predovšetkým bezpečnosti dodávok zemného plynu.

Prvá plynová kríza v januári 2006 neznamenalala zväčšenie záujmu krajín V4 o otázku energetickej bezpečnosti a nepodnietila spoluprácu v regióne v oblasti bezpečnosti dodávok energetických surovín. Išlo síce len o čiastočné zníženie dodávok zemného plynu z Ruska do Európy (približne 30%), ale bolo to po prvýkrát, keď sa obmedzili dodávky zemného plynu z Ruska z politických dôvodov. Kríza bola spôsobená rozdielnymi pohľadmi Ukrajiny a Ruska na cenu plynu a cenu jeho prepravy cez ukrajinské územie. Táto udalosť bola „budičkom“ pre Európsku komisiu aj niektoré členské štáty (Gelden et al., 2009), aby sa začali dôslednejšie venovať externým energetickým témam, ale k výraznejšej aktivite na komunitnej úrovni neprišlo. Návrh Komisie na vytvorenie spoločnej energetickej politiky predstavený v Zelenej knihe *Európska stratégia pre trvalú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu*, ktorá sa po prvýkrát zmieňuje o potrebe vytvoriť externú energetickú politiku EÚ na zabezpečenie dodávok energetických surovín (Haghighi, 2008a), nebol v máji 2006 schválený Radou EÚ.

Naopak, plynová kríza v roku 2009 mala výrazný vplyv na spoluprácu v rámci Vyšehradskej štvorky, ako ukážem v ďalšej časti. Dôvod krízy bol opäť ten istý – rôzne pohľady Ruska a Ukrajiny za cenu zemného plynu a jeho prepravy cez ukrajinské územie. Dopady na štáty V4 sa však od predchádzajúcej krízy líšili a boli omnoho závažnejšie. Okrem Slovenska, ktoré nedokázalo plne nahradiť vzniknuté výpadky, však vedeli ostatné štáty V4 úspešne pokryť domáci dopyt aj počas krízy. Len Maďarsko obmedzilo najväčších odberateľov (v podstate paroplynové cykly na výrobu elektriny), na druhej strane však bolo schopné pomôcť Srbsku s alternatívnymi dodávkami plynu (Hungarian energy office, 2010). Krajiny reagovali na krízu rôzne, buď obvinili obe strany zo zodpovednosti za konflikt, alebo zaujali neutrálne stanovisko, pričom len Slovensko označilo Ukrajinu za jediného vinníka sporu. Spoločným znakom členov skupiny však bolo, že na krízu neboli pripravení napriek predchádzajúcemu obmedzeniu dodávok v roku 2006, a nevedeli preto adekvátne na situáciu reagovať. Kríza naplno preukázala na slabosti krajín V4 v oblasti bezpečnosti dodávok energetických surovín a naštartovala proces spoločných aktivít na regionálnej úrovni.

Energetika nebola pred rokom 2009 v stredobode záujmu regionálnej spolupráce krajín Vyšehradskej štvorky. V období pred rokom 2004 bolo hlavnou témou zoskupenia členstvo v Európskej únii a po vstupe mali krajiny V4 problém nájsť novú hlavnú tému spolupráce. Touto sa stali východní susedia EÚ, avšak do vzájomnej spolupráce nebola energetika inkorporovaná. V tejto oblasti neprišlo k vytvoreniu konkrétnych projektov a spolupráca vyústila len do proklamačných cieľov o potrebe riešenia otázok spojených s energetickou bezpečnosťou, resp. podpore inštitúcií EÚ pri riešení tejto témy. Ani prvá plynová kríza v roku 2006 nezmenila postoj skupiny v otázke regionálnej spolupráce v oblasti energetiky a krajiny len podporovali narastajúcu aktivitu EK. Pozitívny prelom v spolupráci nastal až následkom druhej plynovej krízy v roku 2009, po ktorej prišlo k vytvoreniu konkrétnych spoločných projektov a k aktívnemu riešeniu otázky energetickej bezpečnosti a dodávok zemného plynu na regionálnej úrovni.

Zintenzívnenie spolupráce krajín V4 v energetike po plynovej kríze 2009

Plynová kríza v roku 2009 znamenala zlomový bod, ktorý výrazne zvýšil záujem o tému energetickej bezpečnosti medzi krajinami V4 a po ktorom sa

zintenzívnila spolupráca v tejto oblasti v rámci skupiny. Spolupráca sa navyše posunula od predchádzajúcich proklamácií smerom ku konkrétnym infraštruktúrnym projektom, ktoré znamenajú skutočnú diverzifikáciu zdrojov a prepravných trás energetických surovín (predovšetkým zemného plynu). Tieto projekty zabezpečia reálne posilnenie energetickej bezpečnosti a zvýšenie bezpečnosti dodávok energetických surovín pre štáty Vyšehradskej štvorky. Spolupráca v energetike sa v období po plynovej kríze stala jednou z nosných tém V4 a patrí k prioritám ročného rotujúceho predsedníctva všetkých krajín skupiny. Najvýraznejšie sa spolupráca rozvinula v oblasti diverzifikácie zdrojov zemného plynu navrhnutím a v súčasnosti aj čiastočným realizovaním severojužného prepojenia plynovodov. Nízka diverzifikácia plynovej infraštruktúry bola jedným z príčin plynovej krízy, a týmto projektom sa vlády krajín V4 snažia zabrániť podobným situáciám v budúcnosti. Projekt spojí nielen krajiny V4, ale aj širší región strednej Európy a umožní alternatívne dodávky zemného plynu pre zapojené krajiny.

Premiéri krajín V4 sa otázke energetickej bezpečnosti venovali už počas priebehu plynovej krízy v januári 2009, keď sa stretli pri príležitosti zavedenia eura na Slovensku. Prebiehajúca kríza však zatienila pôvodnú agendu a stala sa nakoniec hlavným bodom stretnutia. Dlhodobé návrhy však na tomto stretnutí nepadli, keďže prebiehajúca kríza vyžadovala okamžité riešenia. Rovnako sa energetickej bezpečnosti venoval priestor aj na stretnutí ministrov zahraničných vecí krajín V4 v máji 2009. Táto problematika však nepatrila k nosným témam, a preto ani toto stretnutie neprinieslo konkrétne návrhy na zvýšenie energetickej bezpečnosti v regióne. V období tesne po kríze sa spolupráca v rámci V4 rozbíhala len pomaly: Poľsko bolo v energetickej oblasti vnímané viac ako partner pobaltských štátov než Vyšehradskej skupiny, Maďarsko sa spájalo s jeho partnermi v rámci projektu Nabucco (Samson, 2010). Zásadnejší posun v spolupráci v energetickej bezpečnosti nastal na stretnutí premiérov V4 v Krakove v júni 2009, ktorý ukončoval ročné poľské predsedníctvo vo V4 trvajúce od júla 2008. Na tomto stretnutí bola prijatá dohoda na vytvorení pracovnej skupiny V4 na vysokej úrovni pre energetiku (*V4 High Level Energy Working Group*), pozostávajúca zo zástupcov jednotlivých vlád (Press release, 2009). Úlohou skupiny je podpora vzájomnej spolupráce v oblasti energetickej bezpečnosti a preskúmanie možností spoločných infraštruktúrnych projektov. Po prvýkrát sa pracovná skupina stretla 6. 11. 2009 a energetickí experti z krajín V4 na nej diskuto-

vali možnosti spoločnej spolupráce v oblasti energetiky so zameraním sa na prípravu výstavby severojužného energetického koridoru a vybudovania poľského a chorvátskeho LNG terminálu. Týmto položila pracovná skupina základy pre februárový samit o energetickej bezpečnosti.

Rok 2010 znamenal medzník v spolupráci medzi krajinami V4 v oblasti energetickej bezpečnosti. Z iniciatívy krajín V4 sa 24. 2. 2010 v Budapešti konal samit o energetickej bezpečnosti vo formáte V4+ za účasti krajín zo širšieho regiónu strednej a východnej Európy – Rakúska, Bosny a Hercegoviny, Chorvátska, Srbska, Slovinska, Bulharska a Rumunska. Stretnutie sa zaoberalo predovšetkým otázkou zvýšenia bezpečnosti dodávok zemného plynu a diverzifikáciou zdrojov a tranzitných trás, hoci sa diskutovalo aj o ďalších energetických zdrojoch, vrátane jadrovej energie (s výnimkou Rakúska, ktoré sa dištancovalo od podpory tohto zdroja v záverečnom vyhlásení). Predstavitelia zúčastnených krajín vyjadrili snahu rozšíriť spoluprácu v oblasti diverzifikácie dodávok a zdrojov zemného plynu vytvorením severojužného plynového koridoru medzi LNG terminálmi v Poľsku a Chorvátsku. Podporili tiež rozvoj plynovodu Nabucco a postavili sa za aktivity EÚ v oblasti energetickej bezpečnosti. Rovnako sa vyjadrili k potrebe zvýšenej finančnej podpory diverzifikačných projektov zo strany EÚ a deklarovali „ochotu poskytnúť podporu a spoločné úsilie na zvýšenie alokácie finančných zdrojov EÚ predovšetkým zo zdrojov kohéznej politiky EÚ na všetky infraštruktúrne projekty zamierené na zvýšenie energetickej bezpečnosti regiónu“ (Visegrad group, 2010a). Dohodli sa aj na vytvorení pracovných skupín na nižších úrovniach („*ad hoc*“ group), ktoré sa majú zaoberať jednotlivými energetickými projektmi (severojužný koridor, regionálne prepojenia, harmonizácia energetických politík v oblasti bezpečnosti dodávok, LNG a pod.). Tieto skupiny mali za úlohu pripraviť konkrétne návrhy na implementáciu projektov a zlepšiť koordináciu medzi spolupracujúcimi krajinami (Visegrad Group, 2010b).

Rovnako ako predchádzajúce maďarské predsedníctvo V4, aj slovenské, ktoré sa začalo v júli 2010, považovalo energetiku za kľúčovú oblasť svojho programu. 15. 9. 2010 zaslali ministri krajín V4 zodpovední za energetiku spoločný list komisárovi pre energetiku Güntherovi Oettingerovi, v ktorom ho informovali o spoločných aktivitách v oblasti energetickej bezpečnosti a požadovali zahrnutie severojužného plynového koridoru medzi prioritné infraštruktúrne projekty EÚ. Komisia v tom čase totiž pracovala na novom strategickom dokumente, ktorý mal obsahovať strednodobý plán rozvoja

energetickej infraštruktúry v Európe. Vďaka tejto aktivite sa stredoeurópsky energetický koridor stal jednou z priorit dokumentu *Energetické priority pre 2020 a ďalej*, ktorý bol publikovaný Európskou komisiou v novembri 2010. Tieto kroky tiež viedli k vzniku pracovnej skupiny na vysokej úrovni pre severojužné prepojenia v strednej a východnej Európe, ktorej členmi sú krajiny V4, Rumunsko, Bulharsko a Chorvátsko so statusom pozorovateľa a ktorej predsedá Komisia. Pracovná skupina vytvorila v roku 2011 akčný plán, ktorý obsahoval zoznam všetkých infraštruktúrnych projektov nevyhnutných pre diverzifikáciu energetických dodávok (zemný plyn, ropa a elektrina) v regióne V4+. Tiež boli vytvorené aj sektorálne pracovné skupiny pre plyn, ropu a elektrinu pozostávajúce zo zástupcov zapojených krajín, regulátorov a biznisu.

Na stretnutí 25. 11. 2011 ministri krajín V4 zodpovední za energetiku potvrdili spoločný záujem pokračovať v spolupráci v oblasti energetickej bezpečnosti a posunuli o krok ďalej projekt severojužného prepojenia, keď sa dohodli na konkrétnych úlohách. Záverečné vyhlásenie vyzvalo na prípravu predbežnej technickej podoby severojužného prepojenia, podporilo dokument EK *Energetické priority pre 2020 a ďalej*, v ktorom je severojužný plynový koridor označený za jednu z priorit rozvoja energetickej infraštruktúry v rámci EÚ, a podporilo vzájomnú spoluprácu krajín V4 vo všetkých oblastiach energetiky s dôrazom na energetickú bezpečnosť (Visegrad Group, 2011a). Energetická stratégia pre Európu prijatá Európskou radou 4. 2. 2011 potvrdila potrebu rozvoja energetickej infraštruktúry v strednej Európe a ponechala možnosť financovania takýchto projektov z prostriedkov EÚ. Počas slovenského predsedníctva V4 sa naplno rozbehla práca ad hoc pracovných skupín na ministerskej úrovni. Pracovná skupina V4 pre severojužné prepojenie mala dve zasadania v septembri 2010 a apríli 2011, na ktorých boli diskutované predovšetkým kroky potrebné na zahrnutie projektu do nového finančného rámca EÚ na roky 2014–2020, ako aj návrhy technických riešení konkrétnych interkonektorov a scenáre pre prípad úplného prerušenia dodávok z Ukrajiny. Pracovná skupina pre energetickú bezpečnosť v oblasti plynu a ropy sa zaoberala preventívnymi plánmi a analýzou rizík, pracovná skupina pre európske a strategické záležitosti sa venovala predovšetkým Európskemu plánu energetickej efektívnosti (Visegrad Group, 2011b). Tieto skupiny pripravovali podklady na stretnutia na vyšších úrovniach a boli aktívne najmä v oblasti severojužného prepojenia.

Ciele dohodnuté na januárovom (2011) stretnutí ministrov zodpovedných za energetiku potvrdili premiéri Vyšehradskej skupiny 15. 2. 2011, keď sa stretli pri príležitosti osláv 20. výročia vzájomnej spolupráce v rámci združenia. Vyjadrili podporu zvýšeniu energetickej bezpečnosti cestou ďalšieho rozvoja vnútorného trhu a podporením „regionálnej spolupráce V4 v rámci EÚ“, ako aj „rozvojom energetickej infraštruktúry, predovšetkým implementáciou severojužného plynového prepojenia a modernizáciou ropných a elektrických sietí“ (*Bratislava declaration 2011*).

Ďalším významným krokom smerom k vybudovaniu severojužného prepojenia bol podpis Memoranda o porozumení na severojužnom energetickom koridore v strednej a východnej Európe medzi desiatimi krajinami a Európskou komisiou 23. 11. 2011 (Európska komisia, 2011f). Popri členoch V4 ju podpísali ešte Rakúsko, Bulharsko, Chorvátsko, Nemecko, Rumunsko a Slovinsko. Úlohou memoranda je zlepšiť vzájomné infraštruktúrne prepojenia plynovej, ropnej a elektrickej siete medzi jednotlivými krajinami, aby sa dosiahol „ambiciózny cieľ integrácie trhu, diverzifikácie a bezpečnosti dodávok a trvalo udržateľného rozvoja v strednej a východnej Európe“ (Európska komisia, 2011f). Súčasťou memoranda je aj zoznam prioritných energetických projektov v regióne (*Action plan*), ktorý vznikol ako záverečná správa Vysokej skupiny pre severojužné prepojenia v strednej a východnej Európe.

Nové plynové prepojenia v rámci severojužného koridoru majú prispieť k posilneniu pozície nielen regiónu, ale aj celej EÚ voči Rusku a znížiť závislosť od jeho dodávok zemného plynu. Počas plynovej krízy 2009 bolo v Európe dostatok plynu, jeho presunutie do krajín, ktoré ho mali nedostatok, však limitovala existujúca infraštruktúra. Pre plynovodnú infraštruktúru krajín V4 (a celkovo postkomunistických krajín) je typické východno-západné smerovanie energetických prepravných sietí a neexistencia prepojení v iných smeroch. Navrhované severojužné plynové prepojenie spájajúce plánované dva LNG terminály v Poľsku (Świnoujście) a Chorvátsku (Adria) intenzívne prispeje k zvýšeniu energetickej bezpečnosti práve vytvorením spojnice kolmej na existujúcu infraštruktúru, ktorú zároveň vzájomne prepojí. Predstavuje diverzifikáciu ako zdrojov (možnosť nakupovať LNG na spotových trhoch), tak aj trás dodávok zemného plynu, a preto výrazne prispeje k energetickej bezpečnosti regiónu. A to aj napriek tomu, že pôjde o pomerne malé objemy – poľský terminál má mať konečnú kapacitu 7,5 mld m³ plynu ročne.

Jeho primárna úloha je však zvýšiť energetickú bezpečnosť a nie úplne nahraďiť súčasné dodávky z Ruska.

Akčný plán, ktorý je súčasťou Memoranda o porozumení z roku 2011, obsahoval zoznam niekoľkých krátko- a dlhodobých infraštruktúrnych projektov, ktoré tvoria severojužný energetický koridor. Zapojené krajiny sa rozhodli využiť a rozvinúť existujúcu plynovodnú infraštruktúru, keďže takéto riešenie je jednoduchšie uskutočniteľné ako výstavba úplne nového prepojenia, ktoré by sčasti kopirovalo existujúce siete a bolo by k tomu ešte omnoho finančne náročnejšie. Spomedzi čiastkových prepojení, ktoré budú spoločne s existujúcou infraštruktúrou vytvárať severojužné prepojenie, je v súčasnosti už realizovaných niekoľko projektov a ďalšie z nich sú v prípravnej fáze. Poľsko-české prepojenie bolo spustené v septembri 2011, reverzný chod medzi Slovenskom a Českou republikou v novembri 2011. Reverzný chod bol dočasne sprevádzkovaný už počas plynovej krízy 18. 1. 2009, ale neskôr bol upravený a v súčasnosti funguje v plne automatickom režime. V decembri 2011 bola podpísaná dohoda medzi slovenskou a poľskou stranou o začatí príprav na štúdiu uskutočniteľnosti vzájomného plynového prepojenia, ktoré bude súčasťou severojužného plynového koridoru a malo by byť hotové do roku 2020. Dohoda medzi Slovenskom a Maďarskom o spolupráci pri výstavbe, prevádzke a údržbe energetických prepojení bola podpísaná 28. 1. 2011 (Visegrad group, 2011a). Tieto projekty boli podporené Európskym energetickým programom na obnovu (okrem slovensko-poľského prepojenia, na ktoré bolo z programu vyčlenených málo prostriedkov, a tak nakoniec neboli využité), ktorý bol vytvorený na finančnú pomoc infraštruktúrnym energetickým projektom ohrozeným prebiehajúcou finančnou krízou.

Predchádzajúca analýza poukázala na to, že plynová kríza v roku 2009 môže byť považovaná aspoň sčasti za „liek“ na problémy krajín Vyšehradskej štvorky v oblasti energetickej bezpečnosti. Kríza na jednej strane poukázala na zraniteľnosť týchto krajín v oblasti energetickej bezpečnosti (predovšetkým Slovenska), ale na druhej strane prinútila tie isté krajiny zintenzívniť v oblasti vzájomnú spoluprácu. Spolupráca v rámci V4 po kríze vyústila do rozvoja konkrétnych energetických projektov (predovšetkým severojužného energetického koridoru), ktoré majú šancu skutočne zvýšiť energetickú bezpečnosť týchto štátov a minimálne čiastočne vyriešiť dlhodobé výzvy v oblasti bezpečnosti dodávok energetických surovín.

Pred krízou bola spolupráca medzi krajinami V4 v oblasti energetiky minimálna a obmedzila sa len na spoločné proklamácie o potrebe posilnenia energetickej bezpečnosti a výzvy smerom k inštitúciám EÚ na zvýšenie aktivity v tejto oblasti. Nevyústila však do spoločných konkrétnych projektov zameraných na zvýšenie energetickej bezpečnosti. Najvýznamnejšia aktivita v období pred plynovou krízou 2009, Európske jadrové energetické fórum, bolo bilaterálnym projektom Slovenska a Českej republiky, ktorý nebol uskutočnený v rámci Vyšehradskej skupiny. Ani menšia plynová kríza v roku 2006 nemala vplyv na rozvoj spolupráce v rámci zoskupenia. Ovplyvnila postoj Európskej komisie, ktorá sa začala intenzívnejšie zaoberať energetickou bezpečnosťou, avšak krajiny V4 len pasívne podporovali nové činnosti Komisie. Energetická bezpečnosť nebola dokonca ani súčasťou jednaní skupiny s Ukrajinou, ktorá bola ústredným aktérom oboch plynových kríz. Po januárovej kríze v roku 2009 sa zintenzívnila spolupráca krajín Vyšehradskej štvorky v oblasti energetickej bezpečnosti. Kooperácia prebieha v širšom rámci, pričom sú zapojené aj ďalšie krajiny regiónu strednej a východnej Európy vo formáte V4+. Tieto štáty sa podieľajú na vybudovaní severojužného energetického koridoru, ktorý má zvýšiť energetickú bezpečnosť celého regiónu strednej a východnej Európy predovšetkým v oblasti dodávok zemného plynu. Koridor spojí pomocou siete interkonektorov dva terminály na skvapalnený zemný plyn v Poľsku (Świnoujście) a Chorvátsku (Adria) a prepojí siete krajín strednej a východnej Európy. Na dosiahnutie tohto cieľa bol vytvorený systém spolupráce krajín V4 na niekoľkých úrovniach.

Po kríze v roku 2009 neprišlo pritom len ku kvantitatívnemu nárastu spolupráce, ale táto sa posunula od proklamácií ku konkrétnym energetickým projektom, akým je napr. severojužné plynové prepojenie. Preto môžeme tvrdiť, že plynová kríza znamenala významný impulz na naštartovanie spolupráce a riešenie energetickej bezpečnosti v regióne. Spolupráca síce nezačala okamžite po plynovej kríze (prvé stretnutia predstaviteľov V4 v roku 2009 sa niesli v proklamačnom duchu), ale po prvotnom pomalom vývoji sa zintenzívnila. Rovnako aj projekty, ktoré tvoria severojužný energetický koridor v súčasnosti jasne napredujú. Pri severojužnom energetickom prepojení hrá významnú úlohu EÚ, ktorú sa krajiny V4 snažia zapojiť do infraštruktúrnych projektov najmä ako finančný zdroj. Niektoré diverzifikačné projekty získali podporu už v rámci Európskeho energetického programu pre oživenie. Snaha predstaviteľov krajín V4 (napr. list komisárovi Oettingerovi v sep-

tembri 2010) smerovala k zaradeniu severojužného prepojenia medzi priority EÚ a ich komunitné financovanie v rámci rozpočtu na roky 2014–2020. Financovanie zo strany EÚ má veľkú podporu krajín V4 a mnohé diverzifikačné projekty boli, resp. sú financované práve takto (reverzný chod plynu ČR–SR, interkonektor Poľsko–Česko).

Záver

V tejto kapitole som ukázal, ako východné rozšírenie Európskej únie ovplyvnilo energetiku na komunitnej úrovni, ktorej sa začalo v poslednom období venovať omnoho viac priestoru. Na tomto majú zásluhu predovšetkým noví členovia, ktorí sa aktívne snažia preniesť témy externej energetickej politiky a energetickej bezpečnosti na úroveň EÚ. Plynové krízy v rokoch 2006 a 2009 prispeli k tejto aktivite, keďže niektoré členské štáty boli výrazne zasiahnuté týmito udalosťami a nedokázali ich účinne zvládať samostatne. Krízy sa odzrkadlili nielen na úrovni EÚ, ale aj na regionálnej úrovni, a ako som ukázal v tretej časti kapitoly, štáty V4 začali po roku 2009 omnoho aktívnejšie pristupovať k téme energetickej bezpečnosti v rámci regionálnej spolupráce. Táto snaha vyústila do konkrétneho projektu v podobe severojužného energetického koridoru, ktorý má prepojiť energetické systémy nielen týchto štyroch štátov, ale aj ďalších krajín strednej a východnej Európy. Avšak aj pri tejto aktivite krajín V4 má EÚ veľmi dôležité miesto, keďže zapojené krajiny žiadajú o komunitnú podporu financovania energetických prepojení.

Kapitola tak predstavila všeobecný energetický rámec, v ktorom sa skúmané štáty nachádzajú, a z ktorého vychádzajú pri formovaní svojich preferencií na úrovni EÚ. V nasledujúcej kapitole sa budem venovať práve tejto téme a aplikujem analytický rámec predstavený v teoretickej kapitole na skúmanie preferencií Českej republiky, Poľska a Slovenska v oblasti energetiky, ktoré presadzujú na úrovni EÚ.